

La "responsabilitat de protegir"
com a excepció a la prohibició de
l'ús de la força armada
el cas de Kosovo

Treball final de Grau en Dret
Universitat de Girona

Tutora: Mirentxu Jordana Santiago
Autor: Martí Solís Gracia

LA “RESPONSABILITAT DE PROTEGIR” COM A EXCEPCIÓ A LA PROHIBICIÓ DE L’ÚS DE LA FORÇA ARMADA: EL CAS DE KOSOVO

INTRODUCCIÓ.....	4
------------------	---

CAPÍTOL 1

LA REGULACIÓ INTERNACIONAL DE L’ÚS DE LA FORÇA ARMADA: LIMITS I EXCEPCIONS A LA SEVA PROHIBICIÓ	7
---	---

1.1. Antecedents: des de la Pau westfaliana fins a la prohibició del Pacte Briand-Kellogg	7
1.1.1. La Conferència de Pau de La Haya i la Convenció Drago Porter.....	7
1.1.2. El Pacte de la Societat de Nacions.....	9
1.1.3. El Pacte general de renúncia a la guerra (Pacte Briand-Kellogg).....	11
1.2 L’ús de la força armada segons la Carta de les Nacions Unides	12
1.2.1. L’article 2.4 de la Carta de Nacions Unides i la naturalesa del seu contingut.....	12
1.2.2. Sobre el significat de la “força”.....	14
1.2.3. Sobre l’abast de l’ús de la força.....	15
1.3. Excepcions a l’ús de la força armada a la Carta de les Nacions Unides.....	17
1.3.1. El dret a la legítima defensa.....	17
1.3.2. L’Acció coercitiva de les Nacions Unides.....	19
1.3.3. La Lliure determinació dels pobles.....	20

CAPÍTOL 2

LA RESPONSABILITAT DE PROTEGIR: CAP A UN NOU ORDRE INTERNACIONAL?.....	22
--	----

2.1. La Doctrina de la responsabilitat de protegir.....	22
2.2. La responsabilitat de protegir segons l’ONU.....	23
2.2.1. La responsabilitat de prevenir, reaccionar i reconstruir.....	23
2.2.2. Sobre l’extensió de la “responsabilitat”.....	26
2.2.3. Sobre el concepte de “protegir”.....	26
2.3. Qüestions controvertides de la responsabilitat de protegir.....	27
2.3.1. El paper del Consell de Seguretat.....	27
2.3.2. La sobirania estatal: una reformulació del concepte?.....	32
2.3.3. La responsabilitat de protegir i l’ús de la força.....	34

CAPÍTOL 3

LA GUERRA DE KOSOVO: LA GÈNESI DE LA RESPONSABILITAT DE PROTEGIR?.....	36
3.1. El conflicte de Kososvo: origen, nus i desenllaç.....	36
3.1.1. El paper del Consell de Seguretat: la fallida de les seves resolucions...	36
3.1.2. El fracàs de la via diplomàtica: les converses de Rambouillet.....	39
3.1.3. La intervenció de la OTAN a Kosovo: un ús de la força lícit?.....	41
3.2 El paper de les Nacions Unides a Kosovo <i>a posteriori</i>	44
3.2.1. Les accions de Nacions Unides finalitzada la intervenció.....	44
3.2.2. El paper de la Federació Russa al Consell de Seguretat: crítiques merescudes?.....	46
2.3 La demanda de Iugoslàvia davant del Tribunal Internacional de Justícia.....	47

CAPÍTOL 4

L'EVOLUCIÓ DE LA PRÀCTICA DE LA "RESPONSABILITAT DE PROTEGIR" DES DE KOSOVO FINS A L'ACTUALITAT.....	51
3.1 La intervenció armada a Líbia: seguint el procediment però sobrepasant l'objectiu.....	51
3.2. La intervenció a Mali: l'acció sense un Consell de Seguretat paralitzat.....	55
3.3 El cas de Síria: un conflicte de difícil solució.....	57
CONCLUSIONS.....	61
BIBLIOGRAFIA.....	65

INTRODUCCIÓ

Jo vaig néixer a la dècada dels 90, concretament al 1991. Des del punt de vista internacional, aquella fou una època convulsa ja que va caure el comunisme a Europa comportant molts canvis. Aquets fets jo no els vaig viure, ni tan sols era conscient en cap moment del que passava al meu voltant en el plànol polític. Quan jo cursava els meus estudis de primària, va venir al meu col·legi un noi bosni que s'espantava pels petards. No sabíem que li passava fins que, quan va dominar el català, ens va explicar el que va viure ell al seu país. Arran d'aquest fet tots els de la meua classe de primària vam començar a ser una mica conscients del que era viure una guerra i del patiment dels refugiats, però també fou el meu primer contacte amb una vivència que sempre m'ha afectat de lluny. En aquell moment vaig començar a comprendre el sentit de tot aquell patiment de les persones que apareixien en la televisió constantment i que fugien d'aquella guerra. Al mateix temps aquest fet va comportar que molts compreguessin que significaven aquelles imatges de patiment que ens mostrava la televisió cada dia sense descans però que no compreníem perquè en el fons apenes ens importava, érem aliens a la desgràcia perquè no la vivíem i no ens faltava de res.

Anys més tard, arran de la meua afició a col·leccionar peces militars, vaig poder conèixer a un home que s'ha dedicat a l'estudi de l'història de la guerra dels Balcans. Durant la guerra va servir com a fotògraf de les poc conegudes milícies de voluntaris catalans que van formar part de la milícia ultra nacionalista croata *Hrvatske Obrambene Snage*. Amb les seves històries de la guerra em va fer interessar per la història de la guerra dels Balcans per tota la història d'una guerra amb una gènesi força complicada degut a la pluralitat d'actors.

Iniciats els estudis del Grau de Dret, vaig poder conèixer l'assignatura de Dret Internacional Públic de la mà del professor Acosta, amb el que he tingut sempre una bona relació. Em vaig interessar força per el tema de la prohibició de la força armada i al final vaig veure el cas de Kosovo com un cas estrany i diferent. Arran d'aquest fet vaig poder conèixer la doctrina de la “responsabilitat de protegir” i del seu desenvolupament teòric.

L'objectiu d'aquest treball es que el lector pugui veure com els actors internacionals han volgut limitar les intervencions armades mitjançant el Dret Internacional, els intents de delimitar-la i prohibir-la que han dut a terme els actors internacionals fins que arribem

als nostres dies. A part de veure totes les delimitacions que s'han realitzat, el lector podrà veure el debat que actualment, existeix sobre la doctrina de la “responsabilitat de protegir”. En primer lloc, si resulta una costum consolidada en el Dret Internacional i, en segon lloc, si constitueix una excepció al ús de la força armada que preveu la Carta de les Nacions Unides.

El present treball es dividirà en 4 capítols. En el primer capítol el lector podrà apreciar precisament quins han estat els diferents intents i mecanismes que han dut a terme els Estats per mirar de limitar o eradicar les intervencions armades. També es mostraran alguns motius per els que van fracassar aquets intents fins que arribem al estatus actual, que és la creació de les Nacions Unides i la regulació que es fa a través de la Carta de les Nacions Unides. Amb la aprovació de la Carta, veiem un canvi de marc cognitiu, que passem dels intents de prohibició de la guerra cap a una prohibició més àmplia que és la de la força armada així com la prohibició de l'amenaça de recórrer a aquesta. Dins d'aquest capítol introduiré les actuals excepcions que hi ha a l'ús de la força armada.

En el següent capítol veuren el concepte de la “responsabilitat de protegir”. En aquest cas es tractarà sobre el plantejament d'aquesta doctrina així com les qüestions més controvertides respecte alguns aspectes del Dret Internacional. Respecte alguns extrems controvertits es destaquen el paper que ha jugat el Consell de Seguretat de l'ONU així com també la nova interpretació o evolució del concepte de sobirania estatal. També es mostrarà la qüestió de l'ús de la força armada i en quins casos aquesta doctrina considera legítim poder actuar fins i tot al marge de les Nacions Unides.

El capítol 3 està dedicat exclusivament al cas de Kosovo. En aquest capítol es podrà veure quina va ser la gènesi d'aquest conflicte, els actors que van intervenir, així com, el paper de les organitzacions internacionals que hi van actuar. Es realitzarà un anàlisi per determinar si la intervenció armada de l'OTAN va ser legal, estudiant els arguments i discussions doctrinals principals sobre aquesta intervenció i sobre el que ha analitzat la doctrina més destacada. També es veurà el paper que va tenir el Tribunal Internacional de Justícia i les explicacions que va donar sobre l'inadmissió de les demandes que L'Estat Federal de Iugoslàvia va presentar per l'ús de la força armada contra el seu territori.

Finalment, en el capítol 4 s'examinaran tres casos en que s'ha aplicat la doctrina de la “responsabilitat de protegir”. Aquets tres casos són el de Líbia, el de Mali i el de Síria.

En els dos primers veurem que la comunitat internacional ha intervingut però a Síria no s'ha intervingut i s'ha apel·lat a la responsabilitat de Protegir sense que a dia d'avui n'hi hagi un consens per actuar. Aquets tres casos estan relacionats amb el precedent que va assentar l'actuació de Kosovo i per tant es tindrà present els resultats i mode d'actuació que han tingut els actors internacionals en cada cas analitzat com en el cas de Kosovo.

La metodologia emprada per la realització d'aquest treball es correspon amb la clàssica de les ciències jurídiques. S'ha analitzat la doctrina més rellevant així com els instruments jurídics fonamentals. En especial, les resolucions, principalment les del Consell de Seguretat degut a que aquest és l'òrgan qui vetlla per la pau i seguretat internacional però alhora és l'òrgan dotat de competència per fer-ho. També s'han tingut en compte les resolucions de l'Assemblea General de l'ONU així com també algunes sentències judicials on el Tribunal ha assentat jurisprudència internacional.

CAPÍTOL 1

LA REGULACIÓ INTERNACIONAL DE L'ÚS DE LA FORÇA ARMADA: LIMITS I EXCEPCIONS A LA SEVA PROHIBICIÓ

En aquest capítol el que es trobarà seran tots aquells intents que la comunitat internacional va mirar de dur a terme per prohibir la guerra. Com veurem els intents van ser nombrosos tot i que cal dir que m'he centrat exclusivament en els intents que s'han fet en l'edat contemporània degut a que mirar d'explicar tots els antecedents que n'hi han hagut al llarg de l'història de l'humanitat escapava del meu objectiu¹. Aquest doncs ha sigut que el lector pugui veure quin ha estat la gènesi del marc actual de la regulació de la força i pugui després veure quin és el marc legal que existeix en el moment de l'intervenció armada de Kosovo i pugui veure la il·legalitat de l'acció que va dur a terme l'OTAN.

Aquest primer capítol es troba estructurat de manera cronològica, és a dir s'expliquen els fets per ordre en el temps des de la Pau de Westfàlia fins a la creació del marc actual en que ens trobem a dia d'avui sobre la prohibició de la força armada. No obstant l'autor segurament trobarà a faltar qualsevol esmena a la Responsabilitat de Protegir en aquest capítol i es que per arribar a l'aparició d'aquesta doctrina primer s'ha de poder veure el marc actual per veure si aquesta podria ser considerada com a una nova excepció a la prohibició de la força armada que preveu la Carta de les Nacions Unides.

¹ En efecte m'he centrat més en l'evolució a partir de la pau de Westfàlia ja que aaran d'aquesta apareix l'Estat modern com el coneixem en els nostres dies. No obstant el lector pot trobar l'evolució de la guerra o els conflictes armats i els intents de erradicarla en vid *inter alia* BELLAMY, A.; *Guerras justas, de cicerón a Irak*, Fondo de cultura economica, Madrid, 2006; FERNÁNDEZ-FLORES y DE FUNES , J. L.; *El Derecho de los conflictos armados*, 1a ed., Ministerio de defensa, Madrid, 2001; o bé, CAMPIONE, R. *El nomos de la guerra. Genealogía de la "guerra justa"*. Tirant lo Blanch, Valencia, 2000.

1.1. Antecedents: des de la Pau westfaliana fins a la prohibició del *Pacte Briand-Kellogg*

1.1.1 La Conferència de Pau de La Haia i la Convenció Drago Porter

L'anomenada pau de Westfàlia² (1648) va posar fi a les guerres que es vivien en el continent europeu. Aquest escenari es caracteritza per una pèrdua de pes polític i decisor de l'Església enfront del rei sobirà, que va convertir-se en la figura central del control polític de l'Estat.

Des d'un punt de vista jurídic i polític, la guerra era vista com un dret natural al que podien recórrer els Estats. Era doncs una prerrogativa més de la seva sobirania.

Segons Oppenheim, des de l'aparició de l'Estat modern, la guerra es defineix com el conflicte entre dos o més Estats que utilitzen les seves forces armades³. Quedant fora del concepte, els conflictes entre privats o entre associacions contra Estats⁴. La guerra desenvolupava dues funcions contradictòries. En primer lloc, es feia servir com a un recurs d'autoprotecció davant l'absència d'un organisme internacional que pogués assegurar l'execució del Dret. I en segon lloc, la guerra era vista com a un instrument per atacar i alterar el Dret dels altres Estats, ja fos alterant l'ordre de les fronteres - annexant-ne una part o tot el territori- o del govern⁵.

Coincidint amb l'entrada a l'època contemporània, van anar apareixent noves armes més destructives. En conseqüència, la Comunitat Internacional va començar a mostrar cert

² La pau de Westfàlia en realitat fa referència als dos tractats de pau que es varen firmar a Osnabrück i Münster firmats el 15 de maig i el 24 d'octubre de 1648 i va posar fi a la guerra dels Trenta Anys. Els firmants foren el Regne de França, el Sacre Imperi, els Països Baixos, l'Imperi Espanyol, Suècia, Dinamarca i la Confederació Suïssa. El lector pot saber més sobre aquest tractat en *vid* PORPETA CLERIGO, F.; *La paz de Westfalia y sus derivaciones*, Consejo Insular, Mallorca, 1973.

³ *Vid* OPPENHEIM, L.; *Tratado de Derecho Internacional Público, tomo II- vol I controversias, guerra y neutralidad*, 7 ed. Bosch, Barcelona, 1966, p 208.

⁴ OPPENHEIM, L.; *Tratado de Derecho Internacional...*, *op. cit.*, p. 209, no obstant aquesta tesi ve a ser reforçada amb els arguments de REMIRO BROTONS, A.; *Derecho Internacional*, 1a ed. València, 2007, p 1069 *et seq*, sobre el tema de les organitzacions terroristes.

⁵ *Ibid.*, p. 210.

sentiment de rebuig cap als conflictes armats que va marcar les Conferències de La Haia celebrades entre 1899 i 1907. Aquestes conferències tenien com a objectiu limitar la prerrogativa des Estats respecte l'ús de la guerra i, alhora, potenciar la diplomàcia i l'arbitratge per resoldre els conflictes entre els Estats.

Marcada per les conseqüències derivades del bloqueig patit per Veneçuela⁶, la Conferència de 1907 va finalitzar amb el compromís de no recórrer a la força contra un país per cobrar deutes contractuals. És a dir, la utilització de la força armada no es prohibia de forma absoluta sinó que es va restringir el seu exercici per al cobrament de deutes contractuals en defecte de submissió a arbitratge. Malgrat aquesta tímida acció per a limitar el *ius ad bellum*, la Conferència de La Haia de 1907 es valora com un èxit⁷ doncs significa un primer compromís per potenciar la solució pacífica de controvèrsies⁸, així com una clara aposta per a humanitzar la guerra mitjançant les convencions sobre el *ius in bello*⁹. Els esforços de la Comunitat Internacional per limitar el *ius ad bellum* no varen ser suficients per evitar la Primera Guerra Mundial que es va desencadenar entre el 1914 i el 1918 i que va suposar la mort de milions de persones, moltes d'elles civils.

1.1.2. El Pacte de la Societat de Nacions

La pau entre els Aliats i Alemanya va signar-se amb el Tractat de Versalles¹⁰. Mitjançant aquest acord internacional es va crear la Societat de Nacions, una de les

⁶ Entre el 1902 i el 1903, Veneçuela va patir un bloqueig naval degut al bombardeig dels ports per part de tres potències europees (Imperi Britànic, Imperi Alemany i el Regne d'Itàlia) com a resposta a l'impagament dels deutes per part d'aquest país llatinoamericà. Aquest incident va incrementar les veus crítiques contra les mesures bèl·liques adoptades per les potències europees. Destacar les declaracions del Ministre d'afers estrangers argentí, Luís María Drago, que mitjançant una nota diplomàtica a Washington va defensar la sobirania de Veneçuela demanant als Estats Units posar fi a la intervenció europea demanant la supressió de l'ús de la força armada per cobrar a l'Estat deutor. En aquest sentit, *vid.* CASANOVA, O i RODRIGO, A.; Compendio de derecho internacional público, 1a ed. Tecnos, Madrid, 2012, p 398.

⁷ DÍEZ DE VELASCO, M.; *Instituciones de Derecho Internacional Público*, Tecnos, Madrid, 2001.p. 1068.

⁸ En efecte, l'article 1 de la Convenció *Drago-Porter* afirma que amb l'objectiu de prevenir, tant quan sigui possible, el recurs de la força en les relacions entre Estats, les Potències Signatàries acorden fer servir tots els seus esforços per assegurar la resolució pacífica de les diferències internacionals.

⁹ PASTOR RIDRUEJO, J.; *Curso de Derecho Internacional público y organizaciones internacionales*. 18 ed., Tecnos, Madrid, 2014., p. 624.

¹⁰ Tractat de pau firmat el 28 de juny de 1919 a la ciutat francesa de Versalles entre les potències Aliades i Alemanya. Aquest tractat va posar fi de manera oficial a la guerra mantinguda amb les Potències aliades i el II Imperi Alemany. El tractat va entrar en vigor el 10 de gener de 1920. Els Estats signataris van ser,

grans apostes del president Nord- americà Woodrow Wilson¹¹. Aquest organisme internacional estava cridat a suplir les deficiències del sistema diplomàtic que havia imperat durant el segle XIX i que es basava en polítiques internacionals d'aliances¹².

L'objectiu del Pacte de la Societat de Nacions, buscava evitar que les controvèrsies entre els Estats no acabessin en conflictes bèl·lics, malgrat que no prohibia el recurs de la guerra. Segurament aquest motiu posava en mans dels Estats la possibilitat d'adoptar mesures d'asfixia econòmica¹³ i enuncitava una clàusula d'ajuda econòmica per a prestar assistència a l'Estat que estava rebent una agressió bèl·lica¹⁴.

A més a més, el Tractat de Versalles establí un mecanisme processal per tal d'endarrerir i, en cas que fos possible, evitar la guerra. De fet, els membres de la Societat de Nacions es comprometien a solucionar les seves controvèrsies a partir de mitjans pacífics, tot i establint una "moratòria"¹⁵ de tres mesos per iniciar la guerra després d'haver obtingut resolució arbitral, sentència o resolució per part del Consell de la Societat de Nacions¹⁶. Per tant, existia la possibilitat que un cop transcorreguda la moratòria els Estats optessin pel recurs de la guerra sense contradir el Pacte.

per part dels Aliats, França, el Regne Unit, Regne Itàlia, EUA, Austràlia, Bèlgica, Bolívia, Guatemala, Haití, Hepaz, Hondures, Japó, Libèria, Nicaragua, Panama, Perú, Polònia, Portugal, Regne de Romania, Unió Sud-africana, Regne dels Serbis Croats i Eslovens, Tailàndia, Uruguai i Nova Zelanda; mentre que, per part de les potències centrals es trobava Alemanya.

¹¹ DE LA TORRE GÓMEZ, H.; *Historia Contemporanea (1914-1989)*, Ed. universitària Ramón Areos, Madrid, 2010, p 77.

¹² *Ibid.*, p. 78.

¹³ Així, l'article 16.1 del Tractat de Versalles reconeixia als membres de la Societat de Nacions la potestat de tallar les relacions comercials i financeres i d'obligar als seus nacionals a no tenir relacions econòmiques amb aquell Estat membre que unilateralment adoptés el recurs de fer la guerra contra un altre Estat.

¹⁴ L'article 12.3 del Tractat de Versalles disposava una clàusula d'ajuda econòmica d'ajuda a l'Estat víctima d'una agressió bèl·lica.

¹⁵ *Vid.* DIEZ DE VELASCO.; *Instituciones de Derecho Internacional ...*, *op cit*, p. 1068.

¹⁶ En efecte, l'article 12 del Pacte de la Societat de Nacions estableix que els seus membres s'abstindran d'iniciar les hostilitats i que "en cap cas hauran de recórrer a la guerra abans que hagin passat 3 mesos després de la sentència dels arbitres o de la decisió judicial o de la resolució del Consell".

Posteriorment, aquesta realitat es va intentar pal·liar amb l'aprovació del Protocol de Ginebra però malauradament mai va entrar en vigor¹⁷.

Malgrat tot, el Protocol de Ginebra és considerat un text important en l'evolució de les normes internacionals relatives al ús de la força¹⁸. En el preàmbul qualificava a la guerra com a un crim internacional i en el seu article 2 condemnava el recurs a la guerra. Els Estats que el varen signar es comprometien a no recórrer a la guerra entre ells, ni contra cap altre Estat no signatari que acceptés les obligacions de solucions pacífiques. I de fet, els únics supòsits que permetien l'ús de la força armada eren la legítima defensa i aquelles accions emmarcades dins de la seguretat col·lectiva.

1.1.3. El Pacte general de renúncia a la guerra (Pacte Briand-Kellogg)

Un altre pas decisiu per a la prohibició del recurs a la guerra fou el *Pacte Briand-Kellogg*¹⁹. Amb aquest tractat, les parts renunciaven a recórrer a la guerra per a solucionar les seves controvèrsies internacionals de manera que hi renunciaven com a instrument de la política nacional. Alhora, establien poder resoldre les seves diferències a través de mitjans pacífics.

El text no feia cap referència a la legítima defensa, a mesures de seguretat col·lectiva o a les represàlies. I de fet, alguns Estats van al·legar que les accions armades que duïen a terme no constituïen una violació del Pacte perquè no s'havien declarat la guerra²⁰

El *Pacte Briand-Kellogg* va tenir una significació més aviat política que d'efectivitat pràctica, ja que no disposava de mecanismes que garantissin l'obligació de no recórrer a la guerra²¹. Com veurem en el pròxim apartat, la Carta de l'ONU va més enllà que aquest tractat doncs no només prohibeix la guerra, sinó l'ús i l'amenaça de la força.

17 Protocol de Ginebra, de 2 d'octubre de 1924. Aprovat per unanimitat pel Consell de la Societat de Nacions. No va entrar en vigor degut a la falta de ratificació per part del Regne Unit.

18 Sobre aquest aspecte *Vid* DÍEZ DE VELASCO.; *Instituciones de Derecho Internacional ...*, *op cit*, p. 1068 *et seq*.

19 Pacte general de renúncia a la guerra, signat a París, el 27 d'agost de 1928. Els seus signataris foren: Alemanya, Estats Units, França, el Regne Unit, Itàlia, Japó, Bèlgica, Polònia, Canadà, Austràlia, Nova Zelanda, Unió Sudafricana, Estat Lliure Irlandès, Índia i Txecoslovàquia.

20 Va ser el cas de les controvèrsies entre la Xina i el Japó al conflicte per Manxúria. *Vid*. PASTOR.; *Curso de Derecho Internacional público...*, *op. cit.*, p. 624.

21 *Vid* DÍEZ DE VELASCO.; *Instituciones de Derecho Internacional ...*, *op. cit.*, p. 1.069

1.2 L'ús de la força armada segons la Carta de les Nacions Unides

1.2.1. L'article 2.4 de la Carta de Nacions Unides i la naturalesa del seu contingut

Finalitzada la Segona Guerra Mundial, les potències vencedores van optar per la creació de l'Organització de les Nacions Unides. Tal i com s'estableix al preàmbul de la Carta de les Nacions Unides, amb aquesta organització internacional els Estats membres buscaven preservar “a les futures generacions del flagel de la guerra que dues vegades en la nostra vida ha infligit a la Humanitat patiments indicibles” amb l' objectiu de poder “practicar la tolerància i conviure en pau com a bons veïns”. Aquesta declaració d'intencions es plasma en el contingut de la Carta que estableix diverses disposicions enunciant els principis per tal d'assolir dit objectiu.

Si ens endinsem en el contingut de la Carta, respecte a la prohibició de l'ús de la força, cal adreçar-se a l'art. 2.4 que disposa el següent:

“Els membres de l'Organització, en les seves relacions internacionals, s'abstindran de recórrer a l'amenaça o a l'ús de la força contra la integritat territorial o la independència política de qualsevol Estat, o en qualsevol altre forma incompatible amb els propòsits de les Nacions Unides”.

A diferència dels instruments internacionals citats a la primera part d'aquest capítol, d'entrada la Carta comporta bàsicament dues novetats destacables. En primer lloc, fa referència a “l'ús de la força” deixant d'apuntar a la “guerra”²². En segon, la prohibició s'amplia a l'amenaça de l'ús de la força²³.

En opinió del Tribunal Internacional de Justícia, existeix una *opinio iuris* sobre el caràcter obligatori de l'abstenció de l'ús de la força armada²⁴. De fet, la Cort considera que l'article 2.4 és una pedra angular de la Carta de Nacions Unides²⁵. I coincideix amb

²² Vid. FUENTES TORRIJO, X.; «La prohibición de la amenaza y del uso de la fuerza por el derecho internacional», *Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades*, 32, 2014, pp. 255-267.

²³ Una discussió interessant sobre la caracterització de l'amenaça de l'ús de la força es recull a ROSCINI, M.; «Threats of Armed Force and Contemporary International Law», *Netherlands International Law Review*, 54, 2007, pp. 229-277.

²⁴ Tribunal Internacional de Justícia, Assumpte sobre les activitats militars i paramilitars en Nicaragua i en contra de Nicaragua (Nicaragua v. EUA) *Rep.* (1986) 14, para. 188.

²⁵ Tribunal Internacional de Justícia, Assumpte sobre les activitats armades al territori del Congo (Congo v. Uganda), *Rep.* (2005) 168, para. 148.

diferents actors internacionals en que la prohibició de l'ús de la força no es una simple obligació internacional, sinó una norma consuetudinària²⁶ amb caràcter de *ius cogens*²⁷.

El caràcter imperatiu de la prohibició de l'ús de la força, mostra un important canvi de percepció per part de la societat internacional respecte les intervencions armades, comportant l'abandonament de la guerra com a mitjà per a conquerir nous territoris per obtenir certs recursos en mans d'un altre Estat. Com a conseqüència principal qualsevol situació derivada d'una vulneració del principi de prohibició de l'ús de la força haurà de ser qualificada com un il·lícit internacional. En aquesta línia i de manera reiterada s'ha pronunciat l'Assemblea General de Nacions Unides. A tall d'exemple podem citar la Resolució de l'AGNU 2625 (XXV)²⁸ en la que afirma que “no es reconeix com a legal ninguna adquisició territorial derivada de l'amenaça o de l'ús de la força”²⁹; la Resolució de l'AGNU 3314 (XXIX)³⁰ segons la que “cap adquisició o avantatge especial de resultat d'una agressió es lícita ni serà reconeguda com a tal”³¹ o; la Resolució de l'AGNU 4222 (X)³² per la que “no es reconeixerà com adquisició una ocupació legal ni l'adquisició de territori que resulti de l'amenaça o l'ús de la força ni qualsevol ocupació de territori que derivi de l'amenaça de l'ús de la força en contravenció del Dret Internacional”³³.

²⁶ TIJ, Assumpte *Nicaragua v. EUA*, *op. cit.*, para. 190.

²⁷ Sobre aquest extrem *vid. inter alia*, RONZITTI, N.; «Use of force, Jus Cogens and State consent», a CASSESE, A.; (Ed.), *The current Legal regulation of the Use of Force*, 1986, pp. 147-166; GREEN, J.A.; « Questioning the Peremptory Status of the Prohibition of the Use of Force», *Michigan Journal of International Law*, 32, 2, 2011, pp. 215-257.

²⁸ Resolució 2625 (XXV) de l'Assemblea General de Nacions Unides, de 24 d'octubre de 1970. que conté la Declaració relativa als Principis de Dret Internacional referents a les relacions d'amistat i a la cooperació entre els Estats de conformitat amb la Carta de les Nacions Unides. En aquesta resolució es reafirma el compromís dels Estats en la consolidació dels principis que estableix la Carta, entre els que destaca el d'abstenir-se de fer ús de la força armada, però també la obligació de cooperar i buscar solucions pacífiques a les controvèrsies internacionals. Aquesta resolució és un instrument de consens entre els Estats i reafirma els principis que recull la Carta.

²⁹ *Ibid.* para. 10 de l' Annex.

³⁰ Resolució 3314 (XXIX) de l'Assemblea General de Nacions Unides, de 14 de desembre de 1974. Sobre la definició d'agressió.

³¹ *Ibid.* art. 5.

³² Resolució 4222 (X) de l'Assemblea General de Nacions Unides, de 18 de novembre de 1987. Declaració sobre el millorament de l'eficàcia del principi de l'abstenció de l'amenaça o de l'utilització de la força en relacions internacionals.

³³ *Ibid.* para. 10 de l' Annex.

1.2.2. Sobre el significat de la “força”

Malgrat que l'article 2.4 de la Carta estableix clarament una prohibició, no delimita el contingut de la paraula “força”. Segons la doctrina majoritària³⁴, el concepte “força” es correspon amb la “força armada”. Fet que posa de relleu la exclusió del contingut de l'art. 2.4 de la Carta els mitjans de pressió polítics o econòmics. I de fet, alguns dels partidaris d'aquesta divisió recorden que durant la Conferència de Sant Francisco, la delegació brasilera va proposar una esmena on es prohibissin les represàlies econòmiques però aquesta esmena no va prosperar³⁵. Fixant-se en la pràctica dels Estats, Shaw indica que es possible argumentar que aquests tipus de pressions son contraries a la Carta, però que no constitueixen una violació de l'art. 2.4³⁶. En tot cas, tant la pressió econòmica com la política han estat caracteritzades pel Tribunal Internacional de Justícia com a violacions del principi de no intervenció³⁷.

El concepte de “força” també ha estat delimitat en diverses resolucions de l'Assemblea General de Nacions Unides, es tracta de resolucions d'àmbit universal general i per tant adreçades tant als membres de Nacions Unides com als Estats que no en formen part. A la Declaració sobre els principis de Dret internacional annexa a la Resolució de l'AGNU 2625 (XXV)³⁸ es considera “força” l'organització estatal de bandes armades o mercenaris per fer incursions al territori d'un altre Estat, el suport a un bàndol en una guerra civil o, fins i tot, al terrorisme.

Alhora, l'ús de la força pot definir-se si es relaciona amb el concepte d' “agressió”. La Resolució de l'AGNU 3314 (XXIX) defineix l'“agressió” al seu annex com a “ús de la força armada per un Estat contra la sobirania, la integritat territorial o la independència política d'un altre Estat”. Cal destacar que l'article 3 de l'annex enumera un seguit

³⁴ En aquest sentit, *vid. inter alia*, JIMENEZ DE ARECHAGA, E.; *El Derecho Constitucional de las Naciones Unidas: comentario teórico-práctico de la Carta*, Escuela de Funcionarios Internacionales, 1958, p. 84 *et seq.*; ABELLÁN HONRUBIA, V.; «Uso de la fuerza armada, prohibición y excepciones», a VVAA; *El Derecho Internacional en el mundo multipolar del siglo XXI: Obra homenaje al Profesor Luis Ignacio Sánchez Rodríguez*, Iprolex, 2013, pp. 599-612.

³⁵ Vid PASTOR RIDRUEJO, J; *Curso de derecho internacional ... ,op. cit.*, p. 626.

³⁶ SHAW, M.; *International Law*, Cambridge University Press, 6a ed., 2008, p. 1125.

³⁷ TIJ, Assumpte *Nicaragua v. EUA*, *op. cit.*, para. 228.

³⁸ *Vid. Declaración sobre los principios de Derecho internacional referentes a las relaciones de amistad i a la cooperación entre los Estados de conformidad con la Carta de las Naciones*. Annexa a la Resolució 2625 (XXV) de l'Assemblea General de Nacions Unides, de 24 d'octubre de 1970.

d'actes que poder qualificar-se com a actes d'agressió, es a dir, la invasió o atac per les forces armades d'un Estat del territori d'un altre Estat; el bombardeig per part de les forces armades d'un Estat del territori d'un altre Estat; el bloqueig de ports o de costes d'un Estat; posar a disposició del territori nacional a un Estat per a que agredeixi a un altre Estat; entre altres. Dita enumeració no es considera un *numerus clausus* doncs la Resolució reconeix al Consell de Seguretat, de conformitat amb la Carta, la possibilitat d'establir noves formes o actes que es considerin "agressió". Aquesta disposició permet evitar possibles dificultats en futures delimitacions de l'ús de la força armada en relació amb els actes d'agressió, resultant molt útil en un món en constant evolució.

1.2.3. Sobre l'abast de l'ús de la força

Pel que fa a l'abast de prohibició de l'ús de la força, cal remarcar que l'art. 2.4 de la Carta fa explícitament referència a les situacions on es posi en perill "*la integritat territorial o la independència política de qualsevol Estat*". No hi ha una opinió doctrinal unitària sobre si aquesta part del precepte comporta una prohibició estricta per a tot l'ús de la força o, si pel contrari permet l'ús de la força si es fa sense la intenció d'enderrocar governs o annexionar-se territoris i de forma consistent amb el que indica la Carta de les Nacions Unides.

En opinió de Brownlie, segons dels treballs preparatoris de la Carta, la prohibició de l'ús de la força ha d'interpretar-se en un sentit ampli. Per tant, una interpretació relativa que acceptés que existeixen modalitats d'ús de la força permeses (perquè ni afecten la integritat territorial ni la independència política d'un Estat) faria concloure que la prohibició de l'art. 2.4 no és absoluta³⁹. La doctrina dels estatunidencs defensa que en determinades situacions de bloqueig permanent del Consell de Seguretat (com passava durant la guerra freda) l'article 2.4 s'ha d'interpretar de forma no absoluta, de manera que permeti l'ús de la força per assegurar "l'ordre públic mundial" o els propòsits de les Nacions Unides⁴⁰. De manera que la falta d'efectivitat de les Nacions Unides a l'hora de

³⁹ Vid. BROWNLIE, I.; *International Law and the Use of Force by States*, Oxford University Press, 1963, p. 110 *et seq.*

⁴⁰ Vid. *inter alia*, REISMAN, WM.; «Coercion and self-determination: construing Charter Article 2(4)», *American Journal of International Law*, 78, 3, 1984, pp. 642-645; FARER, «Human Rights in Law's - Empire: the Jurisprudence War», *American Journal of International Law*, 85, 1, 1991, pp. 117-127.

poder impedir violacions dels Drets Humans en determinats casos justificaria l'ús de la força armada de forma consistent amb l'article 2.4 de la Carta⁴¹.

En aquest sentit, Remiro Brotons afirma que "*l'ús de la força per replicar l'ús de la força que no es concreten en un atac armat i que la societat internacional organitzada és incapaç de detenir i reprimir no pot ser prohibit pel Dret*"⁴². Per tant, apunta a la possibilitat de limitar l'abast de la prohibició de l'art. 2.4 quan la força a més a més sigui resposta a l'ús de la força. Baixant al terreny pràctic i en relació a l'exercici del principi d'autodeterminació, la doctrina afirma que el colonialisme és un ús de la força il·legal. Per tant, una vulneració de l'article 2.4 de la Carta, de manera que la colònia gaudeix del dret a respondre en legítima defensa amb l'ús de la força amb l'objectiu final de fer fora el poder colonial⁴³. Com veurem al pròxim apartat, es tracta d'una excepció a la prohibició de l'ús de la força.

Tal i com s'ha apuntat amb anterioritat, el Tribunal Internacional de Justícia que la prohibició de l'ús de la força és una norma de caràcter obligatori *erga omnes*. Malgrat tot, l'èmfasi que la Cort ha posat en l'obligació dels Estats de no recórrer a la força armada en les relacions internacionals, també es cert que ha afirmat que "*tot Estat té el dret a abstenir-se d'organitzar, instigar, ajudar o participar en actes de guerra civil o d'actes de terrorisme en un altre Estat o la de consentir activitats organitzades dins del seu territori encaminades a la comissió d'aquets actes si aquets actes impliquen l'ús de la força armada*"⁴⁴. Per tant, segons la Cort existiria la possibilitat que un Estat utilitzi la força en territori d'un altre Estat si aquest ha mostrat el seu consentiment.

Com veurem en el segon capítol d'aquest treball, els desacords interpretatius respecte a la darrera part de l'art. 2.4 de la Carta van posar-se clarament de manifest amb la intervenció de l'OTAN a Kosovo el 1999. Per una part dels Estats aquesta intervenció era completament il·legal en termes de l'art. 2.4, per altres les accions de l'OTAN

⁴¹ PASTOR RIDRUEJO,; *Curso de derecho internacional ... ,op. cit.*, p. 627.

⁴² REMIRO BROTONS, A; *Derecho Internacional Público, Principios fundamentales*. Tecnos, Madrid, 1982, p. 189.

⁴³ *Vid. inter alia*, DUGARD, C.; «The OAU and Colonialism: An Inquiry into the plea of self-determination and National Liberation», *International and Comparative Law Quarterly*, 16, 1967, pp. 157-190; HIGGINS, N.; *Regulating the Use of Force in War of National Liberation – The Need for a New Regime*, Martinus Nijhoff, Leiden, p. 86 *et seq.*

⁴⁴ TIJ, *Assumpte Congo v. Uganda, op. cit.*, para 162.

constituïen una violació flagrant de la Carta de Nacions Unides. Mentre que alguns Estats van reclamar l'emergència d'un dret a intervenir per raons humanitàries.

1.3 Excepcions a l'ús de la força armada en la Carta de les Nacions Unides

1.3.1. El dret a la legítima defensa

L'article 51 de la Carta de les Nacions Unides estableix la legítima defensa com una excepció a la prohibició de l'ús de la força armada⁴⁵. Segons aquest precepte:

"Cap disposició d'aquesta Carta menyscabarà el Dret immanent de legítima defensa, individual o col·lectiva, en cas d'atac armat contra un membre de les Nacions Unides, fins que el Consell de Seguretat hagi pres les mesures necessàries per mantenir la pau i seguretat internacionals. Les mesures preses per els membres en exercici del dret de legítima defensa seran comunicades immediatament al Consell de Seguretat, i no afectaran en manera alguna a l'autoritat i la responsabilitat del Consell conforme a la present Carta per exercir en qualsevol moment l'acció que estimi necessària amb el fi de mantenir i restablir la pau i seguretat internacionals."

La legítima defensa no és doncs la llibertat absoluta per poder atacar a un Estat agressor que ha violat la prohibició de dret internacional, ja que la Carta limita les accions fins que el Consell de Seguretat de Nacions Unides no hagi actuat. L'Estat que ha patit l'agressió hauria de cessar les activitats bèl·liques un cop el Consell de Seguretat es faci càrrec de la situació i prengui mesures per a instaurar la pau.

Alhora, cal destacar que a més a més de l'obligació de comunicar les accions de legítima defensa al Consell de Seguretat. El Tribunal Internacional de Justícia en ocasions s'ha mostrat reaci a acceptar l'ús força en base a la legítima defensa⁴⁶, remarcant que en tot cas les accions han de ser proporcionades respecte el dany patit⁴⁷.

⁴⁵ Segons Abellán Honrubia, en realitat l'art. 51 de la Carta de Nacions Unides no estableix una excepció a la prohibició de l'ús de la força en puritat, sinó que la legítima defensa es una manifestació del dret de tot Estat a defensar els seu territori i independència. En aquest sentit, vid. ABELLÁN HONRUBIA, V.; «Uso de la fuerza armada...», *op. cit.*, p. 603.

⁴⁶ Un anàlisi interessant sobre aquest extrem es troba a GRAY, C.; «Use and Abuse of the International Court of Justice: Cases concerning the Use of Force after Nicaragua», *European Journal of International Law*, 15,5, 2003, pp.867-905.

⁴⁷ En efecte, el Tribunal Internacional de Justícia ha desestimat l'ús de la força en un assumpte sobre delimitació de fronteres, vid. TIJ, assumpte Cameroon v. Nigèria, Rep. (2002) 303, para. 308-324 o; en

És a dir, l'Estat ha de valorar prèviament l'efecte d'altres mesures⁴⁸ i, per tant, utilitzar la força armada com a *ultima ratio*.

Les exigències de l'art. 51 de la Carta comporten la necessitat de determinar la noció "d'atac armat". En aquest sentit, cal tenir present la Resolució 3314 (XXIX) que sobre la definició d'agressió afirma que "el primer ús de la força armada per un Estat en contravenció de la Carta constituirà prova *prima facie* d'un atac d'agressió, encara que el Consell de Seguretat pugui concloure de conformitat amb la Carta, que la determinació de que s'hagi comés un acte d'agressió no estaria justificada a la llum d'altres circumstàncies pertinents, inclòs el fet de que els actes o les seves conseqüències no siguin de suficient gravetat"⁴⁹. Per tant, segons l'Assemblea General en algunes ocasions l'ús de la força armada no seran considerats actes d'agressió, i aquest fet planteja dubtes sobre si existeix la possibilitat d'una legítima defensa anticipada o, fins i tot, preventiva.

Malgrat que entre la doctrina hi ha partidaris d'una interpretació restrictiva de l'art. 51 de la Carta⁵⁰, altres defensen que aquest precepte admetria la legítima defensa anticipada, és a dir, davant d'un atac imminent⁵¹. Aquesta possibilitat pren força sobretot tenint en compte que actualment molts Estats compten amb armes de llarg abast i s'ha avançat en les tècniques de detecció.

La doctrina resta dividida pel que fa a la legítima defensa preventiva. Mentre que una part arriba a la conclusió que estaria permesa la legítima defensa anticipada però no la preventiva. En aquesta línia, destaca la opinió del Secretari General de les Nacions Unides, Kofi Anan, que va afirmar que les amenaces imminents són les que preveu l'article 51 i no les "latents o possibles" que no justificarien l'ús preventiu de la força

assumptes en que els atacs no han estat suficientment caracteritzats, vid. TIJ, assumpte sobre les Plataformes Petrolíferes d'Iran, Rep. (2003) 161, para. 143-148. I fins i tot, en ocasions no ha dubtat en determinar que aquell que al·legava legítima defensa ha utilitzat la força il·legalment, vid. TIJ, assumpte sobre les activitats armades al territori del Congo (Congo contra Uganda), Rep. (2005) 168.

⁴⁸ FUENTES TORRIJO, X.; «La prohibición de la amenaza...», *op. cit.*, p. 261.

⁴⁹ *Vid.* article 2 de la Resolució 3314 (XXIX).

⁵⁰ En efecte, Brownlie d'entrada no es mostra partidari de la legítima defensa anticipada, *vid.* BROWNLIE, I.; *International Law and the Use of Force...*, *op. cit.*, p. 274.

⁵¹ PASTOR RIDRUEJO.; *Curso de derecho internacional ...*, *op cit.*, p 629

armada⁵². Tesi també defensada per l'Assemblea General de les Nacions Unides que a la Resolució 36/27⁵³ va qualificar com a acte d'agressió les accions d'Israel al reactor d'OsIrak de l'Iraq.

Ara bé, alguns autors argumenten que la legítima defensa preventiva es completament legítima i per tant, existeix la possibilitat de fer ús de la força per a prevenir atacs futurs⁵⁴. Malgrat tot, en opinió de Gray, els Estats abans d'utilitzar la legítima defensa preventiva, recorren a un concepte d'atac armat ampli que permeti justificar la legítima defensa des d'un punt de vista clàssic⁵⁵.

Pel que fa a la legítima defensa col·lectiva, és a dir quan hi ha una resposta d'un conjunt d'Estats per fer front a un atac armat contra un o diversos Estats, val a dir que no es requereix que els Estats que participen en l'atac hagin estat també agredits sinó que la legitimitat de l'ús de la força es basa en la necessitat de preservar la pau mundial. El Tribunal Internacional de Justícia accepta la possibilitat la legítima defensa col·lectiva condicionant-la a dos requisits. En primer lloc, que l'Estat que es beneficiarà de l'exercici de la legítima defensa col·lectiva declari que ha estat víctima d'un atac armat⁵⁶ i, en segon, que l'Estat que es considera víctima de l'atac armat sol·liciti l'ajuda de la resta d'Estats⁵⁷.

1.3.2. L'Acció coercitiva de les Nacions Unides

Les mesures de l'article 42 de la Carta suposen una altra excepció a l'ús de la força armada, es tracta del sistema de seguretat col·lectiva que estava dissenyat per ser aplicat contra qualsevol Estat formés part o no de l'Organització de Nacions Unides. Segons la

⁵² ESPÓSITO, C.; «Uso de la fuerza y responsabilidad de proteger. El debate sobre la reforma de la ONU», Fundación para las relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior (FRIDE), 2005, p. 10.

⁵³ Resolució 36/27 de l'Assemblea General de Nacions Unides de 13 de Novembre de 1981. Agressió armada israelí contra les instal·lacions nuclears iraquís i les seves greus conseqüències per el sistema internacional establert respecte a la utilització de l'energia nuclear amb fins pacífics, la no proliferació de les armes nuclears i la pau i la seguretat internacional.

⁵⁴ En aquest sentit, *vid.* BOWETT, D.; *Self-Defense in International Law*, Manchester University Press, 1958.

⁵⁵ *Vid.* GRAY, C.; *International Law and the Use of Force*, Oxford University Press, 3a ed., 2008, p. 161 *et seq.*

⁵⁶ TIJ, Assumpta *Nicaragua v. EUA*, *op. cit.*, para. 165.

⁵⁷ *Ibid.*, para. 198.

Carta, per a que aquest mecanisme s'activi els Estats membres han de donar poder al Consell de Seguretat mitjançant Convenis especials, de manera que posin a disposició del Consell de Seguretat les forces armades dels Estats amb l'objectiu de mantenir la pau (art. 43 de la Carta). Aquets Convenis no s'han arribat a celebrar i, de fet, durant el període de la guerra freda tant l'URSS com els EUA van vetar qualsevol intent d'aplicar l'article 42 de la Carta⁵⁸. Pel que fa al capítol VIII, respecte les organitzacions regionals, el Consell de Seguretat podrà fer servir aquets organismes per aplicar mesures coercitives que impliquin l'ús de la força però sempre sota la seva supervisió. Els organismes regionals no podran dur a terme una acció coercitiva com una excepció independent a l'acció que pot exercir el Consell de Seguretat⁵⁹.

1.3.2. La Lliure determinació dels pobles

A les excepcions establertes a la Carta de les Nacions Unides, com ja hem apuntat, cal afegir-hi el cas de la lliure determinació dels pobles. Es tracta d'una excepció que s'ha anat desenvolupant a través de les resolucions de l'Assemblea General. En primer lloc, cal fer referència a la Resolució 2625 (XVI) que remarca l'obligació dels Estats d'abstenir-se a utilitzar la força sobre els pobles amb dret a l'autodeterminació.

En segon lloc, s'ha de destacar la Resolució 1514 (XV) sobre la concessió de la independència als països i pobles colonials⁶⁰. En aquest text, l'Assemblea General va reconèixer que negar o impedir la llibertat de tots els pobles sotmesos a una dominació colonial constituïa una amenaça per a la pau. D'aquesta manera, l'art. 4 de la Resolució atorga el dret a la lliure determinació dels pobles, condemnant qualsevol tipus d'acció armada o repressiva dirigida contra aquells pobles que vulguin exercir el dret de lliure determinació.

I finalment, en tercer lloc, la resolució 3314 (XXIX) sobre la definició de l'agressió, estableix al seu article 7 recorda que aquesta definició no pot perjudicar allò que disposi la Carta sobre el dret de lliure determinació dels pobles i a que puguin rebre suport d'altres Estats. Aquestes disposicions estan totalment en línia amb la resolució 2625

⁵⁸ Vid DIEZ DE VELASCO, M.; *Instituciones de Derecho Internacional*,..., op. cit, p 1079.

⁵⁹ CASANOVAS, O.; «El principio de la prohibición del uso de la fuerza», a DIEZ DE VELASCO, M.; *Instituciones de derecho internacional público*, 18 ed., Tecnos, Madrid, pp. 1067-1096, p. 1079.

⁶⁰ Resolució 1514 (XV) de l'Assemblea General de Nacions Unides, de 14 de desembre de 1960. Declaració sobre la concessió de la independència als països i pobles colonials.

(XVI) segons la que “en actes que realitzin i en la resistència que s’oposin contra aquestes mesures de força amb el fi d’exercir el seu dret a la lliure determinació, els pobles poden demanar i rebre suport de conformitat amb els propòsits i límits de la Carta”.

Es pot extreure una doble conclusió, d’una banda, que els pobles que lluiten per la lliure determinació estan legitimats a la lluita armada contra els pobles colonials que els oprimeixen i paradoxalment se’ls reconeix un *ius ad bellum* que els propis Estats colonials no posseeixen. I d’altra banda, els Estats colonials tenen vetat l’ús de la força armada per reprimir les aspiracions a la lliure determinació dels pobles sotmesos, però tercers Estats poden prestar ajuda a les colònies, inclosa la militar, sense que es vulnerin els principis de prohibició de l’ús de la força i de no intervenció.

CAPÍTOL 2

LA RESPONSABILITAT DE PROTEGIR: CAP A UN NOU ORDRE INTERNACIONAL?

El recurs de la força armada és un tema polèmic i el debat sobre el seu ús no està resolt nivell internacional. Tal i com s'ha mostrat en el primer capítol, uns defensen que l'ús de la força està estrictament prohibit, per altres en determinades circumstàncies les intervencions armades pot ser positives. Els darrers abdueixen a la responsabilitat de protegir com a argument principal. Molt s'ha escrit sobre aquest concepte centrant-se en la discussió de si realment és un nou principi de Dret Internacional que actua com a excepció de l'article 2.4 de la Carta de l'ONU. Com veurem en aquest capítol, des de la seva gènesi no ha estat exempt de polèmica i ha dut a nombroses discussions i debats jurídics.

L'anàlisi del present capítol se centrarà en delimitar el contingut de la "responsabilitat de protegir". Per tant, caldrà examinar en que consisteix la doctrina de la responsabilitat de protegir i quina postura ha adoptat l'Organització de les Nacions Unides davant dels reptes que planteja. Aquest anàlisi ens permetrà treballar sobre aspectes tant controvertits com l'ús de la força per motius humanitaris.

2.1. La Doctrina de la responsabilitat de protegir

La "responsabilitat de protegir" es va plasmar sobre el paper en els informes⁶¹ de la Comissió Internacional sobre Intervenció i Sobirania dels Estats (CIISE) triada pel govern del Canadà⁶². Aquest document és la font de la doctrina de la responsabilitat de protegir. La construcció d'aquesta doctrina es recolza sobre diferents principis bàsics. En primer lloc s'entén que la sobirania d'un estat comporta responsabilitat i que la protecció de la població es funció de l'Estat al que pertanyen. En segon lloc, que "quan la població estigui patint greus danys com a resultat d'una guerra civil, una insurrecció, la repressió exercida per l'estat o el col·lapse de les seves estructures, i aquest Estat no vulgui o no pugui parar o evitar dits patiments, la responsabilitat internacionals de

⁶¹ Vid. CIISE, *La "Responsabilidad de proteger"*, desembre de 2001. Disponible a <http://www.iciss.ca/pdf/Spanish-report.pdf> [consultat el 15.03.2016].

⁶² Comissió formada per 12 membres, bàsicament polítics i diplomàtics, triats pel govern de Canadà; amb l'encàrrec de redactar un informe per presentar davant del Secretari General de Nacions Unides.

protegir tindrà prioritat al principi de no intervenció”⁶³. Per tant segons aquesta doctrina, la “responsabilitat de protegir” s’imposaria al principi de no intervenció, clara manifestació d’un dels principis fonamentals del dret Internacional: la igualtat sobirana.

Els risc principal que entranya la doctrina de la “responsabilitat de protegir” es una evolució del Dret Internacional a partir d’una modificació dels límits i continguts dels seus principis⁶⁴. Per Añaños, a més amés, aquesta doctrina es fruit d’un enfocament “clarament occidental i te pretensions d’universalització”, per aquesta autora, aqueta postura liberal comporta certa categorització d’alguns Estats com a una amenaça o risc per a la seguretat⁶⁵.

2.2. La responsabilitat de protegir segons l’ONU

2.2.1. La responsabilitat de prevenir, reaccionar i reconstruir

L’Assemblea General de Nacions Unides va incorporar la “responsabilitat de protegir” al Document final de la Cimera Mundial de 2005⁶⁶. Tot i que part de la inspiració deriva dels treballs de la CIISE, val a dir que la “responsabilitat de protegir” ja estava present en el discurs de Nacions Unides des de finals dels noranta. Com veurem al tercer capítol, la intervenció militar de la OTAN a Kosovo, realitzada en base a “motius humanitaris”, havia obert la reflexió i els desacords respecte a les obligacions de la comunitat internacional en aquests casos. En aquell moment, l’Assemblea General tan sols va ser capaç d’aprovar una resolució afirmant que la responsabilitat primària de la protecció dels drets humans correspon als Estats⁶⁷.

⁶³ CIISE, *La “responsabilidad... op. cit.*, sinopsi.

⁶⁴ *Vid. inter alia*, LOPEZ JACOISTE, E.; «La responsabilidad de proteger: reflexiones sobre su fundamento y articulación», *Anuario de Derecho Internacional*, Universidad de Navarra, 22, 2006, pp. 285-315; SANCHEZ PATRÓN, JM; «La responsabilidad de proteger: reflexiones críticas en torno a cuestiones clave», *Estudios internacionales*, 167, 2010, pp. 75-88.

⁶⁵ AÑAÑOS MEZA, M.C.; «La “responsabilidad de proteger” en Naciones Unidas y la doctrina de la “responsabilidad de proteger”», *UNISCI Discussion Papers*, 21, 2009, pp. 164-192, p. 184.

⁶⁶ Resolució 60/1, de l’Assemblea General de Nacions Unides, de 24 d’octubre de 2005. Resolució confirmada pel Consell de Seguretat 1674, de 28 d’abril de 2006, disponible a <http://www.acnur.org/biblioteca/pdf/4925.pdf> [consultat 20.03.2016].

⁶⁷ *Declaración sobre el Derecho y el Deber de los individuos, los grupos y las instituciones de promover y proteger los derechos humanos y las libertades fundamentales universalmente reconocidos*. Resolució 53/144 de l’Assemblea General de les Nacions Unides, de 8 de març de 1999.

Alhora, Kofi Annan, llavors Secretari general de Nacions Unides, feia referència a la “responsabilitat de protegir” quan afirmava que “no hi ha cap principi jurídic -ni tan sols la sobirania- que pugui invocar-se per a protegir als autors de crims de lesa humanitat. En els llocs on es cometen aquests crims i s’han esgotat els intents de posar-hi fi per mitjans pacífics, els Consell de Seguretat té el deure moral d’actuar en nom de la comunitat internacional [...] la intervenció armada ha de seguir sent sempre l’últim recurs, però davant d’assassinats en massa és una opció que no es pot desestimar”⁶⁸.

Segons el Document Final de la Cimera Mundial de 2005, la “responsabilitat de protegir es formula de la següent forma:

“Cada estat es responsable de protegir a la seva població del genocidi, els crims de guerra, la depuració ètnica i els crims de lesa humanitat. Aquesta responsabilitat comporta la prevenció de dits crims, inclosa la incitació a la seva comissió, mitjançant l’adopció de les mesures adequades i necessàries [...] la comunitat internacional ha, segons calgui, d’alentar i ajudar als Estats a exercir aquesta responsabilitat i ajudar a les Nacions unides a establir una capacitat d’alerta primerenca”⁶⁹.

D’aquest paràgraf s’entén que la “responsabilitat de protegir” afecta tant a l’Estat en el que es cometin certes atrocitats com a la comunitat internacional. Per tant, l’Estat tindrà el deure de protegir a la seva població davant de crims internacionals i, la comunitat internacional el tindrà el deure subsidiari d’evitar que aquestes accions es cometin⁷⁰. Malgrat tot, no s’estableix clarament quin es el contingut i l’abast de la “responsabilitat de protegir”.

L’informe de la CIISE⁷¹ fa referència a tres grans eixos que serien la responsabilitat de prevenir, la responsabilitat de reaccionar i la responsabilitat de reconstruir.

⁶⁸ *Nosotros los pueblos: la función de las Naciones Unidas en el siglo XXI*. Informe del Secretari General de Nacions Unides, de 27 de març de 2000.

Disponible a <http://www.un.org/spanish/documents/ga/54/a542000.pdf> [consultat el 20.03.2016].

⁶⁹ Resolució 60/1, *op. cit.*, para. 138.

⁷⁰ AÑÑOS MEZA, M.C.; «La “responsabilidad ...», *op. cit.*, p. 168.

⁷¹ Si bé es cert que, aquest informe no disposa de cap valor jurídic i, per tant manca de força legal, ha resultat ser un text de referència doctrinal molt poderós ja que aborda i analitza des de tots els prismes la responsabilitat de protegir.

La “responsabilitat de prevenir” bàsicament se centra en evitar que la població civil d’un Estat sigui subjecte de violacions greus de drets humans resultants d’un conflicte intern. El deure de l’Estat és accionar mesures efectives i adequades, com per exemple, un sistema d’alerta primerenca o utilitzar els mitjans polítics per evitar que esclati un conflicte. No queda clar al document de la CIISE quins son els límits de l’actuació de la comunitat internacional, ni si les mesures de prevenció que aquesta podria aplicar impliquen formes d’intervenció tals com l’aplicació de sancions o, fins i tot, l’ús de la força contra un Estat.

Respecte a la “responsabilitat de reaccionar”, cal tenir en compte que el concepte parteix d’una situació en què l’Estat no sigui capaç o no vulgui evitar o resoldre situacions determinades. En aquests casos, degut a la violació dels Drets Humans, es podria veure justificada una intervenció de la pròpia comunitat internacional, si fos necessari, amb l’ús de la força armada.

Per tant, la “responsabilitat de reaccionar” és una opció subsidiària a la “responsabilitat de prevenir” i està vinculada a l’existència d’una “causa justa” motivada per la comissió de delictes internacionals sobre la població independentment de si deriven de l’acció deliberada d’un Estat, de la negligència o la seva incapacitat d’actuar o, del seu col·lapse. Com veurem més endavant, l’actuació de la comunitat internacional resulta especialment complicada pel que suposa per a la sobirania estatal l’ús de la força en aquests casos.

Pel que fa a la “responsabilitat de reconstruir”, val a dir que el Document de la Cimera de les Nacions Unides no hi fa cap mena de referència ni tan sols implícita. Segons l’informe de la CIISE, aquest concepte significa “oferir, particularment després d’una intervenció militar, plena assistència per a la recuperació, la reconstrucció i la reconciliació, eliminant les causes del dany que la intervenció pretenia tallar o evitar”⁷². El fet que la ONU no mencioni la “responsabilitat de reconstruir” al seu Document no significa que no l’hagi assumit, doncs queda inclòs en el concepte autònom de “consolidació de la pau”⁷³.

⁷² CIISE, *La “responsabilidad... op. cit.*, sinopsi.

⁷³ Sobre aquest concepte resulta interessant el treball de VOORHOEVE, J.; *From war to the Rule of law: Peacebuilding after violent conflicts*. Amsterdam, Amsterdam University Press, 2007.

2.2.2. Sobre l'extensió de la “responsabilitat”

El Document final de les Nacions Unides estableix que, a priori, “cada Estat es responsable de protegir a la seva població”, deixant obert que significa “responsabilitat”. Contràriament a la doctrina majoritària, alguns autors defensen que l'incompliment d'aquesta “responsabilitat” generaria l'aplicació del règim general de responsabilitat internacional⁷⁴. Malgrat tot, la postura resulta complicada d'acceptar donat aquest règim no està destinat a sancionar o penalitzar l'incompliment del dret internacional sinó que el seu caràcter és reparatori⁷⁵.

Com ja s'ha indicat a l'apartat anterior, els destinataris de la “responsabilitat de protegir” són l'Estat i la comunitat internacional. De manera que, els Estats accepten que hi ha dos tipus de “responsabilitat”, d'una banda, la individual de cada Estat i, d'altra banda, la col·lectiva de la comunitat internacional.

La primera comporta que l'estat hagi de realitzar accions de prevenció i de protecció per tal de garantir la seguretat de la població civil assegurant el compliment de les obligacions internacionals que hagi contret, en especial en matèria de drets humans. En canvi la segona, té un caràcter més moral que d'obligació jurídica⁷⁶. El camp d'acció de la comunitat internacional es concreta amb les mesures que proporcionen els capítols VI i VII de la Carta de les Nacions Unides, per tant des de mesures diplomàtiques fins a l'ús de la força.

2.2.3. Sobre el concepte de “protegir”

El concepte “protegir” està relacionat amb la finalitat de la “responsabilitat de protegir”. Segons el Document de les Nacions Unides, “protegir” es tradueix en prevenir o aturar la comissió de crims internacionals, tals com, genocidi, crims de guerra, depuració ètnica o crims de lesa humanitat. D'entrada, per tant, es tractaria d'intervenir per “protegir” amb caràcter humanitari.

⁷⁴ En aquest sentit, *vid.* LOPEZ-LACOISTE DIAZ, E.; «La Responsabilidad de Proteger: Reflexiones sobre su fundamento y articulación», *Anuario Español de Derecho Internacional*, XXII, 2005, pp. 285-312.

⁷⁵ PASTOR RIDRUEJO, «Curso de derecho internacional...», *op. cit.*, p. 595 *et seq.*

⁷⁶ AÑAÑOS MEZA, M.C.; «La “responsabilidad ...», *op. cit.*, p. 172.

Ara bé, com veurem en els pròxims capítols, en ocasions, aquest caràcter humanitari pot dissoldre's en altres finalitats com les d'expansió geoestratègica o econòmica. Respecte a aquest extrem, cal destacar la opinió d'Añaños, partidària de que la finalitat humanitària no queda garantida pel fet de que la intervenció la realitzin les Nacions Unides en nom de la comunitat internacional doncs en el fons l'ONU reflexa les asimetries de poder existents entre els Estats⁷⁷.

2.3. Qüestions controvertides de la responsabilitat de protegir

2.3.1. El paper del Consell de Seguretat

El rol del Consell de Seguretat a l'hora d'emprendre accions degudes a la "responsabilitat de protegir" resulta essencial doncs dins del sistema de les Nacions Unides és l'òrgan encarregat de vetllar pel manteniment de la pau i la seguretat internacionals. Per aquest motiu, la Carta de les Nacions Unides li confereix un seguit d'instruments legals, com les mesures que preveu l'article 41, o fins i tot, el poder per autoritzar l'ús de la força armada mitjançant l'article 42.

Malgrat tot, si ens remuntem en la història podem comprovar que hi ha hagut diferents situacions en que el Consell de Seguretat no ha estat capaç d'assolir acords. Amb la tensa situació que es va viure durant la guerra freda (1946-1990), aquest organisme es va veure paralytitzat, resultant difícil qualsevol intent d'imposició de la pau per part de les Nacions Unides.

El primer episodi de bloqueig del Consell de Seguretat va tenir lloc en el context de la guerra de Corea (1950-1953), durant la qual es va produir la invasió de Corea del Nord a Corea del Sud amb l'objectiu d'instaurar a tota la península un règim comunista sota la dominació de Kim-II- Sum. El 25 de juny, el Consell de Seguretat va aprofitar l'absència del representant de la URSS per qualificar la situació de trencament per la pau i l'Assemblea va demanar als Estats membres que donessin assistència a Corea del Sud⁷⁸. El representant de la URSS al Consell de Seguretat es va reincorporar el dia 11 d'agost i va vetar l'adopció de cap decisió que activés l'aplicació de les mesures de l'art 42 de la Carta.

⁷⁷ *Ibid.*, p. 173.

⁷⁸ PASTOR, J.A.; «Curso de derecho internacional...», ..., *op. cit.*, p. 633.

Arrel d'aquests fets, d'una banda, es va escenificar la gran crisi política i la divisió política i ideològica entre les dues grans potències mundials i, de l'altra banda, es van explicitar les deficiències institucionals i operacionals del sistema⁷⁹. Per aquests motius, l'Assemblea General va dictar la Resolució 377 (V) també coneguda com a “Unió Pro Pau” en la que va resoldre:

“si el Consell de Seguretat, per falta d'unanimitat entre els seus membres permanents deixa de complir amb la seva responsabilitat primordial de mantenir la pau i seguretat internacional en tot cas en que resulti una amenaça per a la pau, un trencament de la pau o un acte d'agressió, l'Assemblea General examinarà de forma immediata l'afer, amb l'opció de dirigir recomanacions apropiades per l'adopció de mesures col·lectives inclosos els casos de trencament de la pau o acte d'agressió, l'ús de la força armada quan fos necessari, a fi de reinstaurar la pau i seguretat internacional.”⁸⁰.

D'aquesta manera, l'assemblea General es va dotar de competències per a poder fer ús del capítol VII tot i l'evident falta de competència. Jurídicament, l'article 24 de la Carta plasma l'acord dels seus membres que van decidir atorgar al Consell de Seguretat les funcions de mantenir la pau i seguretat internacional. Alhora, segons l'art. 15.1 de la Carta de l'ONU, l'Assemblea General, només està facultada per rebre i considerar els informes que el Consell de Seguretat li remeti o informi sobre les mesures que hagi decidit aplicar o hagi aplicat.

L'actitud inèdita de l'Assemblea General mostra l'existència d'Estats que, crítics amb l'actitud d'alguns membres del Consell de Seguretat, creien l'Assemblea General estava facultada per intervenir en virtut de la seva competència general y composició plenària davant d'una situació de bloqueig⁸¹. Per alguns autors, la Resolució 377 (V) va ser una forma d'evitar del vet de la URSS i poder legitimar accions coercitives a l'Assemblea General, i que en el fons, mostra la imposició per part dels EUA del seu avantatge polític, econòmic i militar sobre la majoria dels membres de l'Assemblea General⁸².

⁷⁹VELASCO, M; *«Instituciones de Derecho Internacional...»*, op. cit., p. 1079.

⁸⁰ Resolució 377 (V) de l'Assamblea General de 3 de novembre de 1950, par. A.1.

⁸¹ A. REMIRO BROTONS. *Derecho internacional*, Tirant lo Blanc, p 1094.

⁸²PASTOR RIDRUEJO, *«Curso de Derecho Internacional...»*, op. cit., p. 723.

El 1965 es va adoptar un compromís de caràcter polític en el que es va reafirmar l'idea de que la responsabilitat primordial de mantenir la pau i seguretat mundial requeia sobre el Consell de Seguretat. D'altra banda, es va abandonar l'idea d'organitzar un sistema de seguretat col·lectiva per la d'anar gestant una instància per prevenir conflictes internacionals amb operacions preventives de manteniment de la pau⁸³. Malgrat tot, aquest enfocament no va evitar que durant el període de guerra freda, existissin tres precedents d'accions armades unilaterals al marge de les Nacions Unides amb motius humanitaris degudes al bloqueig permanent del Consell de Seguretat.

El primer cas fou la intervenció militar de l'Índia al Pakistan oriental (Bangladesh) el 1971. El Pakistan va massacrar a la seva pròpia població d'origen bengalí que protestava pel tracte desfavorable que rebien. El dia 3 de desembre l'Índia va declarar la guerra al Pakistan i això va provocar que l'assumpte arribés al Consell de Seguretat. En aquest context, la URSS va vetar la resolució proposada per els EUA a la que es demanava l'alto al foc i la retirada de les forces de l'Índia. El Consell de Seguretat només va ser capaç d'adoptar una Resolució en la què admetia que la falta d'entesa entre els membres permanents del Consell impedia poder mantenir i garantir la pau⁸⁴ i, per aquest motiu, demanava a l'Assemblea General fer-se càrrec de la qüestió.

L'Assemblea General es va fer càrrec de la situació i va dictaminar a la Resolució 2793 (XXVI)⁸⁵ que es posés fi a les hostilitats entre els dos Estats, que es garantís la vida de les persones que habitaven la zona del conflicte i que es facilités el retorn dels refugiats bengalis al Pakistan oriental. Aquesta resolució va rebre les crítiques de Leo Kuper, un important sociòleg especialista en l'estudi dels genocidis. Aquest autor critica durament aquesta resolució perquè considerava que *“era un refús a la intervenció humanitària i un compromís majoritari amb les normes de protegir la sobirana estatal, la integritat territorial, i la no interferència en els afers interns dels Estats Membres”*⁸⁶.

Tot i que l'Índia va justificar la seva intervenció per motius humanitaris, resulta complicat compartir la visió de Kuper, sobretot si es té en compte que la resolució de

⁸³ Per saber més sobre les OMP, *vid.* GONZÁLEZ CAMPOS, JD.; *Curso de Derecho Internacional Público*. 4 ed, Thomson civitas, Pamplona, pp. 1030-1037;

⁸⁴ Resolució 303 del Consell de Seguretat, de 6 de desembre de 1971.

⁸⁵ Resolució 2793 (XXVI) de l'Assamblea General de 7 de desembre de 1971.

⁸⁶ KUPER, L.; *The prevention of genocide*, Yale University press, 1985, p. 84.

l'Assemblea General va instar a les parts posar fi al conflicte i demanar al Consell de Seguretat, en tant que òrgan encarregat de vetllar per la seguretat i pau mundial, fer-se càrrec de la situació.

El segon cas fou el de Vietnam que de 1978 a 1979 va recórrer a l'ús de la força armada per derrocar al règim comunista i genocida dels Khmers rojos a Cambodja. Aquestes intervencions van donar lloc a la primera guerra entre dos països comunistes. El Consell de Seguretat va veure's bloquejat per la negativa soviètica i txecoslovaca d'aprovar una resolució on es demanava posar fi a la intervenció vietnamita, no obstant la Xina va condemnar obertament aquesta acció⁸⁷. Tot i les "nobles intencions" de la República Socialista de Vietnam, aquesta va veure com la seva acció rebia dures crítiques a nivell internacional⁸⁸.

La tercera acció militar que cal destacar durant aquest període fou la de Tanzània a Uganda per derrocar al dictador Idi Amin. Tanzània va recórrer a l'ús de la força armada com a resposta a les nombroses incursions de l'exèrcit ugandès sobre el seu territori. El paper de l'ONU en aquest conflicte va ser inexistent, ja que ni el Consell de Seguretat ni l'Assemblea General van pronunciar-se. Possiblement, aquest fet deriva de que ni l'URSS ni els EUA disposaven d'interessos geopolítics en aquell conflicte i per tant la crisi entre Tanzània i Uganda no va trobar el seu lloc a l'agenda del Consell de Seguretat⁸⁹.

Finalitzada la guerra freda, durant la dècada dels noranta, en l'informe "Un món més segur" de Nacions Unides es va proposar que el propi Consell de Seguretat adoptés un codi de conducta per tal d'evitar la seva paràlisi en casos de violacions dels Drets Humans. En aquesta línia el secretari general a l'informe "Un concepte ampli de llibertat" va recordar que no calia buscar una alternativa fora de la Carta quan el Consell de Seguretat es veïés bloquejat en qüestions humanitàries. Per tant recomanava que fos el mateix Consell qui adoptés una resolució on s'establís el compromís de d'adoptar les

⁸⁷ Sobre els debats al Consell de Seguretat i la inacció de les Nacions Unides en el cas de la guerra entre Vietnam i Cambodja, resulta d'especial interès l'aportació de RUIZ-GIMENEZ, A.; *La historia de la Intervención humanitaria: el imperialismo altruista*, Catarata, 1 ed., Madrid, p. 95 et seq.

⁸⁸ Vid. ESCRIBANA CREMADES, B.; *La responsabilidad de proteger en el marco de Naciones Unidas, deliberaciones y toma de decisiones del Consejo de Seguridad (2005-2012)*, Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2014, p. 87 et seq.

⁸⁹ *Ibid.*, p. 93 et seq.

seves decisions en base a un seguit de criteris: la gravetat de l'amenaça, les probabilitats de fer servir altres opcions abans que la força, la proporcionalitat de l'ús de la força militar respecte a l'amenaça que ha de fer front i, finalment, la existència de probabilitats raonables d'èxit⁹⁰.

Alhora, el Grup d'Alt nivell del Secretari General sobre les amenaces, els desafiaments i el canvi va qualificar el dret de veto com a una institució "anacrònica"⁹¹ per el que s'ha proposat diverses propostes de reforma⁹². La negativa a una reforma del veto al Consell de Seguretat es per raons òbvies, el poder de frenar una resolució del Consell de Seguretat només el disposen 5 Estats privilegiats que alhora van ser els Estats que van dissenyar l'ordre jurídic internacional després de la Segona Guerra Mundial. Al mateix temps, són els 5 Estats victoriosos d'aquella guerra i 5 superpotències o potències militars i totes elles disposen d'armament atòmic.

El poder que dona el Dret a veto es un factor clau si aquesta potència vol evitar una resolució que pugui afectar els seus interessos econòmics o estratègics. Però en paraules de Corder Hull, *"el seu govern (EUA) no estaria ni un dia a les Nacions Unides sense el poder de veto"*⁹³. Per tant, com conclou Carlos Expósito, *"el veto va ser una forma de poder involucrar als poderosos en una organització que potser d'altra forma no haguessin aprovat"*⁹⁴.

L'informe de la CIISE sobre la "responsabilitat de protegir" va proposar que en casos d'emergències humanitàries, el Consell de Seguretat es comprometés a no emetre cap veto a no ser que els Estats veiessin compromesos els seus interessos nacionals vitals. Segons la CIISE, en aquest l'Assemblea General, en virtut l'article 10 de la Carta, disposaria de la responsabilitat global sobre qualsevol àmbit que sigui competent l'ONU, i per tant, seria titular de la responsabilitat subsidiària en el manteniment de la

⁹⁰ " Un concepto mas amplio de libertad", par. 126.

⁹¹ "Un mundo más seguro: la responsabilidad que compartimos", document de les Nacions Unides A/59/565, de 2 de desembre de 2004, para. 199 *et seq.* Disponible a <http://www.un.org/spanish/secureworld/index.html> [consultat 22.03.2016].

⁹² Sobre la necessitat de reformar la ONU, resulta d'especial interès l'anàlisi de ESPÓSITO, C.; «Uso de la fuerza y responsabilidad de proteger. El debate sobre la reforma de la ONU», *FRIDE*, 2004.

⁹³ Corder Hull fou secretari d'Estat dels EUA durant 1933 a 1944, per saber més veure MALONE, D.; *The UN Security Council: From the Cold War to the 21st Century*, Lynne Rienne, Boulder, 2004, p. 255.

⁹⁴ *Ibid.* p. 19.

pau i seguretat internacional. En aquest sentit, els creadors de l'informe creuen que una autorització de l'ús de la força amb els vots de 2/3 parts de l'Assemblea General hauria de ser acceptada degut al seu gran pes moral i polític⁹⁵.

L'informe només considera legítimes les actuacions que comptin amb amb el beneplàcit de les Nacions Unides perquè considera que aquest és un organisme representatiu a nivell internacional. En canvi, les intervencions realitzades a nivell unilateral no son considerades legítimes perquè, segons la CIISE, l'acció pot respondre a interessos particulars, doncs s'ignora l'autoritat competent de l'ONU⁹⁶.

Resulta complicat considerar enfocament de la CIISE com a coherent amb els compromisos que la pròpia organització va adoptar per no acudir a l'Assemblea General a l'hora d'autoritzar l'ús de la força. Involucrar a l'Assemblea General seria cometre els errors del passat. Ara bé, certament es posa de manifest l'existència d'una imperiosa necessitat de reforma de la Carta i del dret de vet en casos de bloqueig institucional del Consell de Seguretat davant d'una crisi humanitària.

2.3.2. La sobirania estatal: una reformulació del concepte?

La confrontació entre la sobirania estatal i la “responsabilitat de protegir” troba, en part, el seu origen amb la crisi que vivien els països africans des de mitjans dels noranta. En aquest context, les necessitats d'emergència i ajuda humanitària topaven amb les negatives dels governs que s'escudaven amb el principi d'igualtat sobirana i la prohibició intromissió en els afers interns de l'Estat.

De fet, un dels grans dilemes que sempre ha envoltat la responsabilitat de protegir ha estat l'erosió de la sobirania estatal tal i com es va concebre pel Dret Internacional clàssic. Una aproximació al concepte de la sobirania adoptada per molts els Estats és la que ens descriu Deng, segons el que “*la sobirania ha implicat una autoritat suprema, independent i original*”⁹⁷. La doctrina de la “responsabilitat de protegir” planteja el repte de canviar aquest punt de vista de la sobirania clàssica, és a dir, que la sobirania

⁹⁵ ⁹⁵ CIISE, *La “responsabilidad... op. cit.*, para. 6.7

⁹⁶ *Ibid* para. 6.9

⁹⁷ *Cfr.* PIEDRAHITA RAMIREZ, L.; «La soberanía como responsabilidad y los fundamentos del nuevo internacionalismo humanitario», *Estudios de filosofía*, 51, 2015, pp. 45-74, p. 51.

passi de ser un dret no absolut davant del deure de protegir als éssers humans que viuen dins de les seves fronteres o zones que disposen d'un control efectiu.

L'art. 2.7 de la Carta de les Nacions Unides configura la sobirania com a un dret reconegut. L'Estat disposa de jurisdicció exclusiva dins de les seves pròpies fronteres i es prohibeix als altres Estats intervenir en els seus afers interns. La Resolució 2131 (CXXI) de l'Assemblea General⁹⁸ declara que cap Estat no té el dret a intervenir directa o indirectament sigui quin sigui el motiu, en els afers interns o externs de qualsevol tipus. La formulació del principi de no intervenció ha estat objecte del Tribunal Internacional de Justícia que ha afirmat que “*el principi de no intervenció implica el dret de tot Estat sobirà a conduir els seus afers sense ingerència externa*”⁹⁹.

A l'informe de la CIISE, s'afirma que els Estats a l'adherir-se a la Carta de les Nacions Unides, accepten dues vessants de la sobirania com a control i, també, com a responsabilitat¹⁰⁰. Seguint amb aquest argument, els redactors de l'informe van concloure que la tesi de que la sobirania respecte a la responsabilitat comportava a la pràctica que els Estats eren responsables davant dels seus ciutadans a nivell intern i a nivell extern davant la comunitat internacional a través de l'ONU¹⁰¹.

No obstant, cal recordar que els Estats petits o dèbils s'han escudat en el principi de no intervenció per evitar la intromissió de les grans potències en els seus afers interns, sent doncs la sobirania una garantia de la seva independència enfront altres Estats¹⁰². En aquest sentit, cal remarcar que la doctrina de la “responsabilitat de protegir” va rebre dures crítiques, doncs hi ha la percepció de que es com una llicència per poder intervenir obertament en afers d'altres Estats i, fins i tot, ha estat qualificada com a una nova forma de colonialisme¹⁰³.

⁹⁸ Resolució 2131 (CXXI) de l'Assemblea General de les Nacions Unides, de 21 de desembre de 1965, sobre la Declaració d' inadmissibilitat de la intervenció en els afers interns dels Estats i protecció de la seva independència i sobirania.

⁹⁹ TIJ, Assumpte *Nicaragua v. EUA*, *op. cit.*, para. 202.

¹⁰⁰ CIISE, *La “responsabilidad... op. cit.*, para. 2.14.

¹⁰¹ CIISE, *La “responsabilidad... op. cit.*, para. 2.15.

¹⁰² FIGUEROA PLA, U.; «La responsabilidad de proteger (R2P). Los Derechos Humanos y el Consejo de Seguridad», *Revista política y Estrategia*, 119, 2012, p. 28.

¹⁰³ *Ibid*, p. 30.

Per concloure aquest apartat, cal fer referència a que Bellamy, un dels autors més destacats sobre la responsabilitat de protegir, va treure ferro a la problemàtica de la interacció entre la sobirania i els Drets Humans en base a quatre fites. En primer lloc, l'autor defensa que la sobirania no va ser una barrera efectiva contra les intervencions extragueres. En segon lloc, entén la sobirania com a un Dret Humà i no com a una prerrogativa de l'Estat. En tercer lloc, afirma que existeix una limitació de la sobirania a nivell intern respecte a la protecció dels Drets Humans. I, finalment, recorre a l'existència i el desenvolupament de les OMP on hi han intervencions amb autorització expressa dels Estats¹⁰⁴.

Malgrat tots aquests arguments, cal tenir en compte que el context en que es va redactar l'informe de la CIISE es caracteritza pel fracàs rotund a la intervenció a Somàlia (1993), la resposta ineficient al genocidi de Rwanda (1994), la presència de l'ONU no va evitar una neteja ètnica a Bòsnia-Herzegovina i, com veurem al tercer capítol, a Kosovo l'OTAN va actuar sense un mandat del Consell de Seguretat. Partim doncs d'un progrés de degradació i de desqualificació constant del sistema de seguretat internacional, per tant de l'Organització de les Nacions Unides i, en el fons, d'un menyspreu als valors de la Carta.

2.3.3. La responsabilitat de protegir i l'ús de la força

La teoria de la "responsabilitat de protegir", tal i com es entesa per l'ONU i els autors de l'informe ISCSS, comporta que l'ús de la força armada sigui emprada única i exclusivament per evitar el patiment de les persones i no per interessos particulars. L'informe proposa fer ús de la força armada com a últim recurs, només quan hagin fracassat tots els mitjans diplomàtics o intents de solució pacífica d'una crisi humanitària.

Si reprenem l'anàlisi realitzat al primer capítol d'aquest treball, hom pot concloure que la intervenció militar haurà de ser sempre l'*ultima ratio*, ja que la opció d'intervenir ha de ser aplicada de forma restrictiva tot i respectant l'ordre imposat a l'art. 2.4 de la Carta. I, en tot cas, els mitjans utilitzats en l'ús de la força han de ser proporcionals

¹⁰⁴ Cfr. PIEDRAHITA RAMIREZ, L.; «La soberanía como responsabilidad y los fundamentos del nuevo internacionalismo humanitario», *Estudios de filosofía*, 51, 2015, pp. 45-74, p. 48 *et seq.*

respecte l'objectiu que es vol aconseguir. I per tant, l'ús de la força requerirà un anàlisi previ per esbrinar si el dany col·lateral que pot causar una intervenció és excessiu¹⁰⁵.

Per a Bellamy, la proporcionalitat planteja tres dilemes. El primer, planteja com mesurar la protecció dels combatents respecte a la protecció del dany no intencional per als no combatents. En opinió de l'autor, un Estat ha d'estar disposat en posar en perill la vida dels combatents si així es redueix el risc per als no combatents. Aplicat a la responsabilitat de protegir, en el cas de Kosovo per exemple, es objecte de crítica que l'OTAN bombardegés el territori sense prendre en consideració la possibilitat d'una possible invasió terrestre.

El segon dilema que es planteja es, com poder avaluar el valor relatiu d'un objectiu militar i la vida dels no combatents. És a dir, s'ha de valorar l'avantatge del terreny militar que s'adquirirà, els mitjans amb què es duràn a terme els atacs i l'impacte a la població civil. Realitzar aquest judici de valor és quelcom subjectiu, per tant l'autor proposa la creació d'un sistema d'avaluació ètica i legal abans d'autoritzar un objectiu.

En tercer lloc, es pregunta sobre la qualitat moral relativa al dany directe i indirecte. Dit d'una altra manera, si els combatents són moralment responsables dels danys indirectes als no combatents. La solució a la que arriba es que les parts tenen la obligació de tenir allunyats els objectius militars de la població civil o dels seus béns.

Finalment la CIISE, al seu informe hi afegeix les possibilitats raonables d'èxit. Una acció armada podrà estar justificada si existeixen possibilitats raonables de tenir èxit i posar fi a la situació que va motivar l'ús de la força.

Recapitulant, s'ha pogut veure la complexitat de l'aspecte que comporta poder intervenir en benefici dels Drets Humans. Aquesta doctrina ha comportat sens dubte una evolució al concepte de sobirania i endemés l'ha adequat amb fins de protecció humana. No obstant és impossible concloure que aquesta pràctica sigui a dia d'avui una excepció al ús de la força armada o almenys sense que no existeixi una autorització del Consell de Seguretat, com veurem més endavant, el cas de Kosovo va resultar ser un precedent perillós per aquesta doctrina degut que l'OTAN va decidir actuar sense un mandat del Consell de Seguretat, convertint la seva acció armada en una agressió contra Iugoslàvia.

¹⁰⁵ BELLAMY, A; *Guerras justas, de Cicerón a Irak*, Fondo de cultura económica, Madrid, 2006, p. 279 et seq.

CAPÍTOL 3

LA GUERRA DE KOSOVO: LA GÈNESI DE LA RESPONSABILITAT DE PROTEGIR?

En aquest capítol el lector descobrirà sobre el conflicte de Kosovo. En aquest cas m'he centrat en aquest conflicte perquè, com es veurà en aquestes línies, l'OTAN va decidir actuar sense el mandat del Consell de Seguretat i per tant podem discutir sobre si aquesta acció va constituir un perillós precedent.

Per a la màxima comprensió el capítol es troba estructurat començant amb la gènesi del conflicte i el paper que va tenir el Consell de Seguretat així com les potències occidentals en les posteriors negociacions. Un cop vistos aquets episodis em centraré exclusivament a veure si l'acció de l'OTAN va suposar una acció lícita o no, així com l'actitud que va mantenir les Nacions Unides a posteriori. També he decidit fer un apartat sobre les crítiques que ha rebut la Federació Rusa perquè aquest país ha estat clau per a que l'OTAN decidís actuar.

Finalment es podran veure els posteriors recursos judicials que va presentar la República Federativa de Iugoslàvia sobre els Estats membres de l'organització on descobrirem els arguments que va emprar el Tribunal per no jutjar aquesta causa.

3.1. El conflicte de Kososvo: origen, nus i desenllaç

3.1.1. El paper del Consell de Seguretat: la fallida de les seves resolucions

La intervenció armada de l'OTAN contra Iugoslàvia fou un episodi viscut a Europa durant 68 dies (del 24 de març al 10 de juny de 1999). Aquets fets son considerats com l'últim episodi armat que es va produir durant la guerra dels Balcans¹⁰⁶. El conflicte de

¹⁰⁶ Per conèixer en profunditat la història de la guerra dels Balcans, *vid. inter alia*, VEIGA, F.; *La Fabrica de las fronteras: guerra de sucesión yugoslavas 1991-2001*. 1a ed., Alianza editorial, Madrid, 2001; RUIZ JIMENEZ, J.A.; *Balcans la herida abierta de Europa: conflicto y reconstrucción de la convivencia*, 1 ed, Plaza y Valdés, Madrid, 2013; NUÑEZ, I.; *Si un arbol cae: conversaciones entorno a la guerra de los Balcanes*, 1ed., Alba editorial, Madrid, 2009; USALL i SANTA; *Kosovo, gènesi i evolució del moviment nacional albanès de l'autonomia iugoslava a l'estat kosovar independent*, tesi doctoral, Universitat de Lleida, 2010,. Disponible a <http://www.tdr.cesca.es/handle/10803/8223>, [consultat el 1.04.2016]. <http://www.guerraycombate.com/conflicto-de-los-balcanes/> [consultat el 31/03/2016]

Kosovo es va anar gestant gairebé des de la creació de la pròpia República Socialista de Iugoslàvia fins a l'ascens al poder de Slobodan Milosevic, líder iugoslau d'origen serbi.

Quan es va posar fi al conflicte de Bòsnia mitjançant els acords de Dayton, molts albanos-kosovars varen tenir l'esperança de que el greu conflicte ètnic del que eren víctimes s'acabaria. Malauradament, la població kosovar va veure com la comunitat internacional els girava l'esquena, fet que va comportar l'abandonament de la lluita pacífica promoguda per Rugova¹⁰⁷. Molts albanesos van unir-se a la resposta armada de l'Exercit d'Alliberament de Kosovo (UÇK)¹⁰⁸. El sorgiment d'aquest conflicte armat va provocar que, abans de l'acció armada de l'OTAN, el Consell de Seguretat ja tingués la situació de Kosovo a la seva agenda¹⁰⁹. I de fet, només al llarg de 1998, va dictar quatre resolucions.

Inicialment, la Resolució 1160 (1998)¹¹⁰ condemnava a les dues parts en conflicte, tant la repressió de les forces estatals sèrbies contra la població kosovar com les accions de l'UÇK. També instava a que les parts en conflicte iniciessin els tràmits per buscar una solució política¹¹¹. En aquesta resolució, en virtut del capítol VII de la carta, el Consell de Seguretat va prohibir la venda d'armes tant a les milícies kosovars així com a Iugoslàvia per així buscar una estabilització del conflicte¹¹².

¹⁰⁷ Ibrahim Rugova va ser un figura política clau per als kosovars. Fou el primer president de Kosovo quan aquesta es va declarar independent el 1990, moment en què Kosovo no va obtenir cap mena de reconeixement internacional. Va ser un dels fundadors del partit Lliga Democràtica de Kosovo i president de la regió fins a la seva mort el 2006. La seva lluita sempre va ser pacífica, malauradament els seus esforços per aconseguir la independència per la via del pacifisme varen ser en va. Veure DI LLELLIO, A (ed),; *The case for Kosovo*, Anthem Press, Londres, 2005 p. 57.

¹⁰⁸ UÇK, *Ushtria Çlirimtare e Kosovës*. L'exèrcit d'Alliberament de Kosovo, fou la cara armada de la resistència kosovar. Aquesta organització no va dubtar en fer servir mètodes terroristes per combatre a les forces de seguretat sèrbies. Veure TAHIRI, E.,; *The Rambouillet conference. Negotiating process & documents*. Peja, Dukagjli, 2001, pp. 338 *et seq.*

¹⁰⁹ En aquest sentit, *vid.* REMIRO BROTONS, A.; «Un nuevo orden contra el Derecho Internacional: el caso de Kosovo», *Revista Jurídica Universidad Autónoma de Madrid*, 2, 2006, pp. 363-384.

¹¹⁰ Resolució 1160 del Consell de Seguretat de 31 de març de 1998.

¹¹¹ *Ibid.*, para. 3 i 4.

¹¹² En efecte, el paràgraf 8 de la Resolució 1160 (1998) estableix el següent “*El Consell de Seguretat decideix que tots els Estats, per promoure la pau i l'estabilitat a Kosovo, hauran de prohibir la venda o el subministrament a la República Federativa de Iugoslàvia, inclosa Kosovo, pels seus nacionals o des dels seus territoris o utilitzant vaixells o avions del seu pavelló, d'armament i material connex de qualsevol tipus, incloses armes i municions, vehicles i equips militars i les peces de recanvi corresponents, i*

Malgrat els esforços, els combats i la repressió no es van aturar i el Consell de Seguretat va emetre una segona resolució¹¹³ on demanava a les parts en conflicte un alto al foc i l'inici de converses entre les parts¹¹⁴. El propi Consell de Seguretat, conscient de que la precària situació humanitària havia causat ja uns 230.000 desplaçats va qualificar la situació com a una amenaça per la pau y seguretat de la regió. Per aquest motiu va reclamar a la República federativa de Iugoslàvia el compliment de la primera resolució. A més a més, s'instava a Iugoslàvia a acceptar la supervisió internacional efectiva i continuada de Kosovo per part de la missió d'observació de la Unió Europea i de les missions diplomàtiques acreditades davant la República Federativa de Iugoslàvia, permetent als observadors el lliure moviment per Kosovo¹¹⁵.

Entre altres mesures, el Consell de Seguretat també va demanar a Iugoslàvia que cessés tota activitat repressiva contra la població civil kosovar per part de la policia, que facilités una acord amb l'ACNUR i el Comité Internacional de la Creu Roja (CICR) per poder garantir el lliure retorn dels refugiats a les seves cases i, que permetés la lliure circulació i accés a Kosovo a les organitzacions humanitàries.

Malgrat aquestes dues resolucions, el cert es que dins del Consell de Seguretat no n'hi havien postures coincidents. La Federació Rusa s'oposava a qualsevol acció que impliqués l'ús de la força armada contra el règim de Milosevic, mentre que la diplomàcia dels EUA i Europea es preparaven per l'ofensiva i estaven disposades a passar a l'acció.

A finals d'any, el Consell de Seguretat va emetre dues resolucions més¹¹⁶, que no aporten gaire més que recordar a les parts la obligació de complir amb les resolucions precedents i de col·laborar amb el fiscal de Tribunal Internacional per a l'ex Iugoslàvia encarregat d'investigar els crims contra l' humanitat perpetrats a Kosovo.

impediran la provisió d'armes i l'ensinistrament d'elements per dur a terme activitats terroristes en aquest territori”.

¹¹³ Resolució 1199, del Consell de Seguretat de 23 de setembre de 1998.

¹¹⁴ *Ibid.*, para. 1.

¹¹⁵ *Ibid.*, para. 4.b).

¹¹⁶ Resolució 1203, del Consell de Seguretat de 24 de octubre de 1998; i Resolució 1207 del Consell de Seguretat de 17 de novembre de 1998.

3.1.2. El fracàs de la via diplomàtica: les converses de Rambouillet

El 1999 no va portar la pau a la regió de Kosovo. Més aviat les lluites entre l'UÇK i la policia Iugoslava van revifar i la diplomàcia nord-americana i europea van forçar a les parts a asseure's cara a cara a les Converses de Rambouillet (França). El 6 de febrer, el Grup de Contacte va citar a les parts enfrontades per obrir les negociacions però, com la història demostraria, no seria un autèntic procés de negociació doncs la diplomàcia occidental volia imposar un acord que no va satisfer a cap de les dues parts¹¹⁷.

D'una banda, Iugoslàvia es va sentir en una postura forta ja que la presència rusa tant al Grup de Contacte com al Consell de Seguretat li feien pensar que no s'adoptarien mesures que impliquessin l'ús de la força respectant la seva integritat territorial. D'altra banda, l'UÇK veia reforçada la seva postura com a part en el conflicte ja que va poder formar part de les negociacions com a un interlocutor vàlid. Finalment, cap de les parts va voler signar l'acord. La part kosovar s'hi va negar perquè veia frustrades les seves aspiracions d'aconseguir un Estat independent, ja que l'acord es limitava a atorgar més autonomia mantenint l'estatut de província Iugoslava. I la delegació Iugoslava no va signar degut a que l'Acord atorgava plens poders a l'OTAN per moure's en territori serbi i kosovar actuant, a ulls dels Iugoslaus, com a una força d'ocupació¹¹⁸.

En concret, el punt de l'Acord controvertit per a Iugoslàvia establí que:

“El personal de l'OTAN gaudirà, juntament amb els seus vehicles, vaixells, avions i equips, de lliure circulació i accés sense restriccions a tot el territori de la República Federal de Iugoslàvia, incloent l'espai aeri i les aigües territorials. Això haurà d'incloure la no-limitació al dret d'acampar, maniobrar, allotjar i utilitzar qualsevol àrea requerida pel suport, l'entrenament i les operacions”¹¹⁹.

Les fracàs de les negociacions va fer que el 20 de març, la missió de verificació de l'OSCE, la majoria de les missions diplomàtiques i de les ONG decidissin abandonar el

¹¹⁷ Vid USALL SANTA «Kosova, gènesi i evolució del moviment nacional albanès...», *op. cit.*, p. 483.

¹¹⁸ *Ibid* 479 i veure també l'article publicat al diari, FERNANDEZ BUEY, F.; *¿Qué decían los acuerdos de Rambouillet?*, El País, publicat el 8 de Maig de 1999, [en línia] disponible a http://elpais.com/diario/1999/05/08/opinion/926114403_850215.html (consultat el 22/04/2016).

¹¹⁹ “Agreement for Peace and Self-government in Kosovo. Rambouillet”, de 23 de febrer de 1999, Apendix B del Capítol VII, punt 8. Disponible a <http://jurist.law.pitt.edu/ramb.htm> [Consultat el 02.04.2016].

territori kosovar davant la imminent intervenció de l'OTAN. Aprofitant l'escassa presència dels mitjans audiovisuals i dels observadors, el president Iugoslau va decidir posar en marxa una gran ofensiva militar sobre Kosovo. Es tracta de l'anomenat *Pla Ferradura* que sense testimonis va perpetrar atrocitats de la majoria ètnica sèrbia contra la Kosovar¹²⁰.

El dia abans de l'atac de l'OTAN sobre Iugoslàvia, l'envia't especial dels EUA, Richard Holdbrooke, va visitar al president Milosevic per mirar d'aconseguir que signés l'Acord de Rambouillet. Va ser l'últim intent diplomàtic, l'última oportunitat per evitar la intervenció militar. El propi Holdbrooke explica la conversa que va mantenir amb Milosevic de la següent forma:

“Li vaig dir, «Entén què succeirà quan jo marxi avui d'aquí si vostè no canvia la seva posició?», molt serè Milosevic digué: «Si, ens bombardejaran. El seu país es molt poderós i pot fer el que vulgui», i jo vaig dir: «Bé, això es tot senyor president, ara he de marxar». Llavors es va produir un silenci a la sala i Milosevic em va preguntar si ens tornariem a veure, pel que li vaig contestar: «Això depèn del que vostè. Ens vam donar la mà i vaig abandonar la sala»”¹²¹.

Els atacs es varen iniciar 29 hores més tard d'aquesta conversa. El 23 de març, l'OTAN va iniciar els atacs aeris sobre Iugoslàvia. La doctrina ha qualificat l'actuació com un “cop a la comunitat internacional” perquè l'OTAN va usurpar les competències del Consell de Seguretat¹²². Arran d'aquets fets, es va desencadenar un considerable debat acadèmic. En primer lloc, perquè l'OTAN va fer ús de la força armada sense l'autorització expressa del Consell de Seguretat i, en segon lloc, degut a que l'OTAN es va defensar la legalitat de les seves acció emparant-se en la protecció dels Drets Humans.

¹²⁰ El Pla Ferradura fou una operació militar Iugoslava amb l'objectiu de netejar ètnicament el territori kosovar de la majoria albanesa i alhora desestabilitzar la zona meridional balcànica fent servir el gran flux de refugiats albanesos. *Vid.* HERNÁNDEZ HOLGADO, F.; *Historia de la OTAN, de la guerra fría al intervencionismo humanitario*, 1 ed., Catarata, Madrid, 2000, p. 257 *et seq.*

¹²¹ LITTLE, A.; *La guerra de Kosovo* [en línia] Canal Història, 2000, [visualitzat el 03.04.2016], disponible a <https://www.youtube.com/watch?v=bEJx3kQBt1s>, minuts 43:46 a 44:50.

¹²² REMIRO BROTONS, A.; «Un nuevo orden contra el Derecho Internacional...», *op. cit.*, p. 89 *et seq.*

3.1.3. La intervenció de la OTAN a Kosovo: un ús de la força lícit?

Si partim de la idea de que l'ús de la força armada ha d'estar autoritzada pel Consell de Seguretat de l'ONU, llavors la intervenció de l'OTAN a Kosovo va ser clarament contrària a la Carta de Nacions Unides. Possiblement per això, tal i com veurem en els pròxims apartats, els motius que les potències van donar per justificar l'acció armada no van ser precisament jurídiques.

Els extrems controvertits de l'atac de l'OTAN han generat a l'àmbit doctrinal un fructífer debat entre els que consideraven que la intervenció trobava empara en el dret Internacional i els que defensaven una opinió contrària. Part dels autors, recorden que tot i que la prohibició de l'ús de la força està actualment acceptada com un principi de *ius cogens*, el genocidi o l'esclavitud també són pràctiques inacceptables a nivell internacional i repudiades pels principals textos internacionals als que els membres de la comunitat internacional s'hi han sumat.

Per als defensors de la intervenció de l'OTAN, l'ús de la força armada no és un monopoli exclusiu del Consell de Seguretat. Com bé argumenta Bermejo, l'aparició del principi de la lliure determinació dels pobles colonials i el fet que es contemplés l'eventual ús de la força armada en aquestes situacions (sense previsió explícita a la Carta de les Nacions Unides) estableix com a mínim un límit al requisit d'autorització del Consell de Seguretat¹²³. Aquest autor, es partidari de sacrificar el dret de sobirania estatal a favor dels Drets Humans, ja que “*el Dret Internacional no pot convertir els territoris dels Estats en nius protegits per poder incubar les atrocitats conegudes per tots*”¹²⁴. Afegeix a aquesta opció un argument més, si el Consell de Seguretat es veu bloquejat i per tant resulta incapaç d'evitar aquestes catàstrofes, llavors pot resultar legítim que algun o un grup d'Estats actuïn unilateralment.

La intervenció de l'OTAN també es analitzada per Gutiérrez Espada, que recull l'opinió del francès Philippe Weckel. El darrer argumenta que la Carta no ha previst que en casos de violacions dels Drets Humans quan el Consell de Seguretat no es pronunciés i, per tant, existeix una llacuna. Es per aquest motiu que considera que han de ser els Estats qui interpretin la situació que es plantegi per a poder superar els buits legals i, en

¹²³ BERMEJO GARCÍA, R.; «Cuestiones actuales referentes al uso de la fuerza en el Derecho Internacional», *Anuario Español de Derecho Internacional*, 15, 1999, pp. 3-70, p 65.

¹²⁴ *Ibid.*, p. 67.

cas que calgui, siguin ells els que puguin garantir la pau i seguretat internacionals. Però Gutiérrez Espada discrepa amb aquest enfocament ja que considera que és una interpretació forçada i fora de límits acceptables per al Dret internacional¹²⁵.

Aquells que consideren que l'OTAN es va excedir en les seves accions, opinen que l'organització no podia emparar la seva acció militar sota la cobertura de l'article 53 de la Carta. Aquest article admet que una organització regional pugui adoptar mesures coercitives per al manteniment de la pau, però sempre que siguin autoritzades pel Consell de Seguretat. Tal i com recorda Gutiérrez Espada, l'OTAN va ser constituïda com un pacte basat en la legítima defensa com preveu l'article 51 de la Carta i no una organització regional¹²⁶. De fet, l'article 5 del Tractat de l'Atlàntic Nord¹²⁷ estableix una clàusula de solidaritat entre els membres de l'OTAN com a resposta d'un atac armat a qualsevol d'ells¹²⁸. Per tant, s'ha de concloure que l'OTAN va perpetrar un acte d'agressió contra Iugoslàvia malgrat que aquesta no va atacar a cap membre de l'Aliança atlàntica, entrant fins i tot en contradicció amb el seu propi tractat fundacional. Una altra part de la doctrina remarca que que les accions de l'OTAN no poden ser enteses com una intervenció humanitària, en tot cas s'haurien d'entendre com a represàlies o contramesures¹²⁹.

Sens dubte una de les opinions de la doctrina espanyola més crítiques a l'acció armada de l'OTAN a Kosovo ha estat la de Remiro Brotons. Segons aquest autor, l'acció militar

¹²⁵ GUTIERREZ ESPADA, C; «Uso de la fuerza, intervención humanitaria y libre determinación (La guerra de Kosovo)», *Anuario de derecho internacional*, 16, 2000, pp. 93-132, p. 97.

¹²⁶ *Ibid.*, p. 95.

¹²⁷ Tractat de Washington signat el 4 d'abril de 1949. Tractat constituït com a una unió militar de defensa col·lectiva per respondre militarment davant d'un eventual atac armat contra un dels membres. Els signataris originaris foren: Bèlgica, Regne Unit, Dinamarca, Itàlia, Canadà, Luxemburg, Països Baixos, Noruega, Portugal, E.E.U.U, França i Holanda. Més tard es varen adherir, Turquia i Grècia, al 1952; Alemanya, al 1955; Espanya, al 1982; Hongria, Polònia i Rep. Checa, al 1999; Bulgària, Letònia, Lituània, Romania, Eslovàquia, Eslovènia i Estònia, al 2004 i finalment Albània i Croàcia al 2009.

¹²⁸ Tal i com estableix l'art. 5 del Tractat de l'Atlàntic Nord, "Les parts convenen que un atac armat contra una o contra diverses d'elles, esdevingut a Europa o a Amèrica del Nord, es considerarà com un atac dirigit contra totes elles i, en conseqüència, acorden que si tal atac es produeix, cadascuna d'elles, exercici del dret de legítima defensa individual o col·lectiva, reconegut per l'article 51 de la Carta de les Nacions Unides, assistirà a la part o parts així atacades, adoptant seguidament, individualment i d'acord amb les altres parts, les mesures que jutgi necessàries, fins i tot l'ocupació de la força armada, per restablir i mantenir la seguretat a la regió de l'Atlàntic Nord".

¹²⁹ En aquest sentit, *vid.* SIMMA, O.; «NATO, the UN and the Use of force: legal aspects», *European Journal of International Law*, 10, 1999, pp. 1-22, p. 4 *et seq.*

de l'OTAN va ser una violació de la Carta de les Nacions Unides. Primer de tot, perquè la seva actuació va consistir en fer ús de la força armada i, per tant, contradiu les disposicions de la Resolució 3314 (XXIX) doncs aquesta disposa que el bombardeig del territori d'un Estat sobirà vulnera la Carta de les Nacions Unides. La pròpia resolució considera que cap actuació política, econòmica, militar o d'altre caràcter, pot ser la justificació d'una agressió¹³⁰.

Si examinem les accions de l'OTAN en els termes del que posteriorment va recollir la doctrina de la “responsabilitat de protegir”, podem detectar hi certes contradiccions. D'entrada com hem indicat en el segon capítol, l'adaptació que fa d'aquesta doctrina l'ONU no permet un ús de la força sense l'autorització del Consell de Seguretat. Però, fins i tot en el supòsit que s'optés per una interpretació maximalista de la “responsabilitat de protegir”, ens hauríem de qüestionar sobre la proporcionalitat de les actuacions de l'OTAN.

L'OTAN va planificar la seva estratègia militar només a través de bombardejos aeris amb tots els riscos que podia comportar per a la població civil que es volia protegir. Val a dir que l'OTAN va decidir atacar Iugoslàvia des de l'aire sense iniciar una operació terrestre, fet que ha acompanyat moltes crítiques. En opinió de la doctrina crítica amb la situació, d'una banda, els atacs aeris no permeten en absolut discriminar la població civil dels combatents, realitat que dur a paradoxes doncs es pot estar atacant a qui en realitat es vol salvar¹³¹. D'altra banda, cal afegir l'existència de formes d'intervenir militarment alternatives com una operació terrestre disminuint els danys col·laterals¹³².

El *modus operandi* de l'OTAN fa, encara ara, dubtar sobre les autèntiques intencions humanitàries de la coalició. A tall d'exemple, cal destacar els bombardejar els estudis de la televisió pública iugoslava causant nombroses baixes civils, o bé fins i tot l'ambaixada xinesa a Belgrad. La justificació de l'error d'aquest últim bombardeig va ser que l'OTAN va fer servir el mapa de Belgrad elaborat al any 1992 per la CIA i que per tant no incloïa la nova ubicació de l'ambaixada xinesa feta el 1997. Sigui com sigui, manca totalment de sentit dur a terme bombardejos com a conseqüència de voler salvar

¹³⁰ *vid.* REMIRO BROTONS; «*Derecho Internacional...*», *op. cit.*, p. 1059.

¹³¹ AÑAÑOS MEZA, M.C.; «La “responsabilidad ...»», *op. cit.*, p. 172.

¹³² BERMEJO GARCÍA, R.; «El conflicto de Kosovo a la luz del Derecho Internacional Humanitario», *Boletín de información (ministerio de defensa)* n 17, 2001 pp. 97 a 117, nota 71 p. 115.

vides humanes però utilitzant el mètode més arriscat i el que més vides humanes posa en perill.

L'acció de l'OTAN i la paralització del Consell de Seguretat en el cas de Kosovo duu un missatge amb nefastes conseqüències pel manteniment de la pau mundial. La identificació de l'OTAN com a policia mundial, dirigits pels EUA, va confirmar els temors i els recels de nombrosos Estats. En paraules de Ramón, els fets de Kosovo ens dugueren a una “*identificació dels membres de l'OTAN com a autèntics agents de la comunitat internacional*”¹³³ doncs tots van sostenir que actuaven en nom de la comunitat internacional¹³⁴. Cal notar que en aquest cas ens trobem davant d'una apropiació del concepte “comunitat internacional” sense l'existència d'un acord de representació per part de tots els Estats que la conformen¹³⁵. Aquest fet entranya considerables riscos si pensem que la doctrina de la “responsabilitat de protegir” preveu la possibilitat de la intervenció de la “comunitat internacional” en absència de resultats per part de l'Estat.

3.2. El paper de les Nacions Unides a Kosovo *a posteriori*

3.2.1. Les accions de Nacions Unides finalitzada la intervenció

La situació de bloqueig de l'ONU esdevinguda durant la intervenció de l'OTAN a Kosovo ha estat objecte de nombroses crítiques per part de la doctrina científica. Aquestes postures, s'han de matisar si s'analitzen els objectius que l'ONU perseguia davant del conflicte de l'antiga Iugoslàvia. Com destaca Perea Unceta, l'ONU perseguia un concepte de pau global, és a dir: aconseguir una solució pacífica a les controvèrsies presenta al conflicte, evitar l'ús de la força armada i assegurar el compliment del principi d'igualtat sobirana i el respecte dels Drets Humans¹³⁶. Per aquest motiu, no

¹³³RAMON, C.; «La OTAN, vicaria de la ONU: reflexiones sobre el sistema de seguridad colectiva, a la luz del "nuevo concepto estrategico" acordado en Washington», *Anuario español de derecho internacional*, 1999, 15, pp. 363-384, p. 373.

¹³⁴ Vid. “*Statement by the North Atlantic Council*”, de 20 de gener de 2009. Disponible a http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27459.htm [Consultat el 20.04.2016].

¹³⁵ Per un comentari crític sobre aquest extrem resulta excel·lent la lectura d'AYOUB, M.; «Humanitarian Intervention and State Sovereignty», *International Journal of Human Rights*, 6, 1, 2002, pp. 81-102, p. 91 *et seq.*

¹³⁶ PEREA UNCETA, J.A.; *La actuación de las Naciones Unidas en el conflicto de la antigua Yugoslavia*, 1ed., Universidad Complutense, Facultad de Derecho, Madrid, 2000, p. 221.

només s'ha de tenir present el paper de l'ONU durant els incidents de Kosovo, sinó durant tota la guerra dels Balcans al llarg de la dècada dels anys 90. Durant aquest període de temps, l'ONU va estar present en les operacions de manteniment de la pau. Recordem que va ser l'ONU la que va centrar tots els seus esforços en el desplegament de forces pacificadores. Entre les missions de pau, destaca l'UNPROFOR desplegada a Croàcia i Bòsnia, des de febrer de 1992 fins a març de 1995, posant fre a les hostilitats entre croates i la minoria sèrbia, així com, protegint l'aeroport de Sarajevo¹³⁷.

Alhora, cal posar en relleu que l'ONU va desenvolupar una gran tasca pacificadora a la zona de Kosovo un cop l'OTAN va decidir finalitzar els seus bombardejos. En efecte, l'ONU mitjançant la Resolució 1244 (1999) del Consell de Seguretat¹³⁸ va autoritzar el desplegament a Kosovo d'una missió internacional composta per una missió civil sota el seu comandament i una missió militar liderada per l'OTAN, l'anomenada KFOR (de l'anglès, *Kosovo Force*). A l'annex I de la Resolució va assentar les bases per a construir Kosovo a partir d'una solució pacífica, començant d'una banda, amb la retirada de les forces militars, policials i paramilitars, i d'altra banda, amb la desmilitarització de l'UÇK. Allhora, es va establir una administració provisional per a Kosovo que quedaria subjecta al mandat exclusiu del Consell de Seguretat. Val a dir que, tant el desplegament de la força civil com militar es va determinar sota el mandat del capítol VII de la Carta.

La resolució destacava també la necessitat de seguir d'un procés polític que permetés aconseguir un govern autònom per a Kosovo, tenint en compte els Acords de Rambouillet però alhora respectant la plena sobirana de la República Federativa de Iugoslàvia. Aquest punt ha sigut força polèmic degut a la posterior declaració d'independència de Kosovo¹³⁹. Ja que, durant les negociacions a Rambouillet, la delegació de Kosovo va presentar esmenes amb l'objectiu d'aconseguir que el poble de Kosovo pogués votar en un referèndum per determinar el seu estatut final en cooperació amb la comunitat internacional. Aquestes pretensions van ser rebutjades per la delegació

¹³⁷ Veure document Operaciones de mantenimiento de la paz, Naciones Unidas, pp. 55 a 85.

¹³⁸ Resolució 1244 del Consell de Seguretat de 10 de juny de 1999.

¹³⁹ Sobre la independència de Kosovo veure, BERMEJO GARCIA, R.; i GUTIERREZ ESPADA, C.; « La independència de Kosovo a la luz del derecho de libre determinación », *boletín Elcano*, 2008; OLMOS GIUPPONI, M B.; «Luces y sombras de una declaración de independencia: el dictamen de la Corte Internacional de justicia en el caso de Kosovo». *Revista general de derecho público comparado*, num 8, 2011; FALGENHAUER, P.; «Tácticas y objetivos estratégicos de la posición rusa con respecto a la independencia de Kosovo», *Análisis del Real Instituto Elcano*, num 125, 2007; PEREA UNCETA, J.A.; «Las cuestiones sobre Kosovo que no quiso responder el Tribunal de la Haya», *Anuario Jurídico y económico escurialense*, num 64, 2001.

Iugoslava i, el Grup de Contacte va insistir en respectar la integritat territorial de Iugoslàvia.

3.2.2. El paper de la Federació Russa al Consell de Seguretat: crítiques merescudes?

La majoria de les crítiques vinculades a la paralització de l'ONU durant el conflicte de Kosovo, desemboquen en algunes ocasions en crítiques cap a la Federació Russa sobretot per considerar reprovable la seva postura de vet dins Consell de Seguretat paralitzant tot el mecanisme de les Nacions Unides ¹⁴⁰.

Malgrat tot, aquestes opinions examinen els fets parcialment centrant-se únicament en un moment acotat del conflicte de Kosovo. Cal destacar, que en primer lloc la Federació Russa va intentar explorar tots els mecanismes legals possibles per arribar a una solució pacífica al conflicte de Kosovo i, al mateix temps, respectar la integritat i sobirania territorial de Iugoslàvia, tot i respectant allò que disposa la Carta de les Nacions Unides.

El mateix dia 24 de març, a instàncies de la Federació Russa es va instar als membres del Consell de Seguretat a debatre un projecte de resolució per tal de posar fi a l'ús de la força armada contra Iugoslàvia¹⁴¹. Aquest projecte de resolució¹⁴² davant del Consell de Seguretat va comptar amb els vots favorables de Rússia, Xina i Namíbia; entre els vots en contra, hi trobem Argentina, Bahrain, Brasil, Canadà, Eslovènia, EUA., França, Gabon, Malàisia, els Països Baixos i el Regne Unit. Contràriament al que es podria esperar, en aquest cas la doctrina no ha manifestat cap mena de crítica vers a cap als membres que es van negar a adoptar la proposta de resolució, malgrat els milers de víctimes civils que va causar l'OTAN.

Un anàlisi del projecte de resolució ens mostra clarament la defensa de la posició de Rússia per part del seu representant, Serguei Lavrov. La proposta considera que l'ús de la força per part de l'OTAN contra un Estat sobirà, sense l'autorització del Consell de Seguretat i eludint les seves disposicions, constitueix una autèntica amenaça per la pau i una violació a la Carta de les Nacions Unides. Rússia considerava l'acció de l'OTAN contrària al Dret internacional bàsicament per tres motius. En primer lloc, perquè

¹⁴⁰ BERMEJO GARCÍA, R.; «El conflicto de Kosovo...», *op. cit.*, p. 66 *et seq.*

¹⁴¹ Vid., REMIRO BROTONS; «Un nuevo orden contra el Derecho Internacional...», *op. cit.*, p. 5.

¹⁴² Document CS/1999/320 del Consell de Seguretat. Disponible a <http://www.un.org/es/comun/docs/?symbol=S/PV.3989> [Consultat el 6.04.2016].

vulnerava flagrantment la prohibició a recórrer a l'ús de la força contra la integritat territorial o d'independència política de qualsevol Estat establerta a l'art. 2.4 de la Carta. En segon lloc, degut a que era contrària a l'article 24 en el què se li confereix al Consell de Seguretat la responsabilitat primordial de mantenir la pau i la seguretat internacionals. I, en tercer lloc, pel fet de violar l'article 53 que determina la inadmissibilitat de l'aplicació de mesures coercitives en virtut dels acords regionals sense l'autorització del Consell de Seguretat.

En nom de la Federació Russa, Serguei Lavrov va afirmar que l'acció de l'OTAN va desestabilitzar Europa així com els ciments del sistema model de les relacions internacionals¹⁴³. En aquesta línia, Gutierrez Espada indica que “[...] *no podem renunciar al monopoli institucional de l'ús de la força armada per deixar les claus del seu desencadenament en mans d'organitzacions o Estats regionals. El risc d'anarquia internacional és massa gran*”¹⁴⁴.

3.3 La demanda de Iugoslàvia davant del Tribunal Internacional de Justícia

Finalitzats els bombardejos sobre el seu territori, el 2 de juny de 1999, Iugoslàvia va adreçar-se al Tribunal Internacional de Justícia per tal de demanar mesures provisionals sobre l'ús de la força. Iugoslàvia va formular demandes separades contra cadascun dels deu Estats membres de l'OTAN¹⁴⁵.

Iugoslàvia va formular les seves pretensions en base a l'article 36.2 de l'Estatut del TIJ i a l'article IX de la Convenció per a la prevenció i sanció del genocidi. En base a aquets dos textos legals, el plantejament iugoslau es centrava en la violació de la prohibició de l'ús de la força contra un altre Estat i de les obligacions de: no intervenir en afers interns d'un altre Estat, protegir a la població civil i els béns civils en temps de guerra, respectar la lliure navegació en rius internacionals, respectar els drets humans més elementals, no fer servir armes prohibides i no infringir deliberadament accions encaminades a la destrucció d'un grup nacional¹⁴⁶.

¹⁴³ Vid. Doc. CS/1999/320.

¹⁴⁴ GUTIERREZ ESPADA, C.; «Uso de la fuerza, intervención...», *op. cit.*, p 119.

¹⁴⁵ Els Estats demandats foren Bèlgica, Canadà, França, Alemanya, Itàlia, els Països Baixos, Portugal, Espanya, el Regne Unit i els EUA.

¹⁴⁶ CERVELL HORTAL, M.; «Las demanda de Yugoslavia ante el TIJ por el bombardeo de su territorio en la "guerra de Kosovo" (1999)», *Anuario de derecho internacional*, 15, 2000. p.77.

En efecte, l'opinió iugoslava qualificava el bombardeig del seu territori constituïa una clara violació de l'obligació que prohibeix l'ús de la força en les relacions internacionals. I alhora, Iugoslàvia considerava que el finançament, l'entrenament i l'equipament de l'Exèrcit d'Alliberament de Kosovo al principi de no intervenció en els assumptes interns d'un Estat, violacions de les convencions de Ginebra de 1949 i del seu Protocol Addicional de 1977. Al mateix temps, qualificava la destrucció dels ponts del Danubi com una contravenció les previsions de l'article 1 de la Convenció de 1948 sobre la lliure navegació del Danubi. I també va considerar que l'OTAN va violar el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, la Convenció del genocidi i l'article 53.1 de la Carta de les Nacions Unides.

Per poder iniciar els tràmits processals, Iugoslàvia va reconèixer la jurisdicció obligatòria de la Cort, el 26 d'abril de 1999, i tres dies després va presentar la demanda contra els Estats de l'Aliança de l'Atlàntic Nord. Ara bé, tots els Estats demandats van esgrimir la falta de capacitat de Iugoslàvia per poder iniciar el procediment ja que no podria invocar l'article 36.2 de l'Estatut del Tribunal pel fet de que no se li reconeixia la pertinença a les Nacions Unides.

La desintegració de la República Federativa Socialista de Iugoslàvia havia donat lloc a que quatre entitats que formaven part de Iugoslàvia fossin membres de l'ONU, per contra, la República Federal de Iugoslàvia (integrada per Sèrbia i Montenegro) va decidir declarar-se la continuadora de la República Federativa Socialista de Iugoslàvia. A la Resolució 777 (1992)¹⁴⁷, el Consell de Seguretat va considerar que la República Federal de Iugoslàvia “no podia assumir automàticament el lloc de l'antiga República Federativa Socialista de Iugoslàvia en les Nacions Unides”¹⁴⁸ i, per tant, va recomanar que l'Assemblea General decidís sobre aquest assumpte quan Iugoslàvia demanés la seva admissió com a membre de l'ONU. Aquesta recomanació del Consell de Seguretat es va veure traduïda en la Resolució 47/1 de l'Assemblea General¹⁴⁹ segons la que “[...]no podia succeir automàticament com a membre de l'antiga República Federativa Socialista de Iugoslàvia en l'ONU i havia de sol·licitar ser membre a l'ONU”¹⁵⁰. Però el

¹⁴⁷ Resolució 777 del Consell de Seguretat de 19 de setembre de 1992.

¹⁴⁸ *Ibid.*, para. 1.

¹⁴⁹ Resolució 47/1 de l'Assemblea General de 22 de setembre de 1992.

¹⁵⁰ *Ibid.*, para. 1.

Tribunal no es va pronunciar sobre aquest aspecte ja que “no considera que aquesta qüestió sigui adequada per decretar mesures provisionals”¹⁵¹. Aquesta qüestió ja havia estat plantejada al tribunal amb anterioritat en el cas relatiu a l'aplicació de la Convenció sobre prevenció i sanció del crim de Genocidi, en la que va afirmar que “la qüestió de si és o no Iugoslàvia un membre de les Nacions Unides i com a part a l'Estatut de la Cort es que el Tribunal no ha de ser determinat definitivament en aquesta etapa del procediment”¹⁵².

També els Estats demandats van esgrimir l'argument de que Iugoslàvia havia introduït una clàusula *ratione temporis* quan va sotmetre's a la jurisdicció del Tribunal Internacional, doncs va sotmetre les causes “sobre les controvèrsies que sorgissin o poguessin sorgir després de la firma d'aquesta declaració, respecte a situacions o fets posteriors a aquesta firma”. La declaració es va fer el 25 d'abril de 1999. El Tribunal va considerar que els fets ja existien abans d'aquesta data i no va acceptar les controvèrsies abans del 25 d'abril perquè, segons la jurisprudència internacional, qualsevol limitació *ratione temporis* inclosa per una de les parts en la declaració d'acceptació de la jurisdicció de la Cort gaudiria de validesa entre les parts¹⁵³.

Un altre punt destacat fou l'acceptació de l'article IX de la Convenció per la Prevenció i Sanció del Genocidi, Iugoslàvia considerava que les accions de l'OTAN anaven encaminades a causar la destrucció física d'un grup nacional, el serbi. Per a que pugui existir un genocidi, s'imposa un element objectiu i es que existeixi la destrucció, total o parcial d'un grup nacional, ètnic, nacional o religiós i, segons l'opinió de la Cort¹⁵⁴, un element subjectiu, que és l' intencionalitat. Respecte a aquest extrem, tres Estats demandats volien impedir a la Cort entrar a valorar aquest punt de la demanda. Primer, Portugal no era un Estat part de la Convenció el dia que Iugoslàvia va presentar la

¹⁵¹ *Vid.* Assumpte Iugoslàvia v. Bèlgica, para. 33; Assumpte Iugoslàvia v. Canadà, para. 32; Assumpte Iugoslàvia v. Països Baixos, para. 31, Assumpte Iugoslàvia v. Portugal, para. 30 i Assumpte Iugoslàvia v. Espanya, para. 26.

¹⁵² CIJ Convenció prevenció, para. 14

¹⁵³ En efecte segons el Tribunal Permanent de Justícia Internacional, Assumpte sobre els fosfats del Marroc, 1938. "Correspon a cada Estat quan formular la seva declaració, decidir els límits que assigna en la seva acceptació de la jurisdicció de la Cort: la jurisdicció no existeix més que en els termes en que ha estat acceptada", (Fosfats de Marroc sentència 1938, CPJI, serie A/B, n.o 74, p. 23)

¹⁵⁴ Tribunal Internacional de Justícia, Opinió Consultiva sobre les reserves a la Convenció del Genocidi. Rep. 1951, para. 23.

demanda davant del Tribunal Internacional de Justícia. Segon, els Estats Units que havien fet una reserva a l'article IX de la Convenció sobre la submissió de la jurisdicció del TIJ. I tercer, Espanya que havia fet una reserva a la totalitat de l'article IX.

La Cort va refusar la petició de Iugoslàvia ja que va considerar que no tenia jurisdicció. Malgrat tot, el tribunal es contundent en recordar que “quan tal controvèrsia es transformi en una amenaça per a la pau, violació de la pau o en un acte d'agressió, el Consell de Seguretat disposa d'especials responsabilitats en el capítol VII de la Carta”¹⁵⁵. I afirma que els Estats encara que no acceptin la jurisdicció de la Cort, segueixen sent responsables dels actes que cometen, lamentablement al ser una competència consensual la Cort va manifestar no tenir competència.

Lamentablement el Tribunal internacional no va entrar a examinar el fons de l'assumpte, d'haver estat així possiblement s'hagués pronunciat sobre els límits de l'ús de la força per motius humanitaris, sobretot, perquè l'argumentari de Bèlgica hi entrava. En efecte, a diferència d'altres demandats, Bèlgica defensava que l'actuació de l'OTAN trobava el seu fonament en Resolucions del Consell de Seguretat i amb l'objectiu de protegir els Drets Humans que gaudien d'un caràcter de *ius cogens*. A més, aquest Estat remarcava que, la voluntat de l'OTAN no era fer una intervenció en contra de la integritat territorial o la independència política de Iugoslàvia, per tant, considerava que no es tractava d'un supòsit prohibit per la Carta de les Nacions Unides. Segons Bèlgica hi havia una obligació d'intervenir per tal d'evitar la catàstrofe humana. Si relacionem el que hem exposat durant els primers capítols amb l'argumentari belga, podem apuntar que Bèlgica utilitza els principals arguments formulats per la doctrina de la “responsabilitat de protegir”. Per aquest motiu, part de la doctrina considera que el cas de Kosovo es el punt d'inflexió en el que s'inicia el procés de cristal·lització de la doctrina de la “responsabilitat de protegir” en una norma consuetudinària¹⁵⁶.

¹⁵⁵ Assumpte Iugoslàvia v. Espanya, para. 50.

¹⁵⁶ En aquest sentit vid., GRAY, C.; *International Law and the Use of Force*, 3a ed., Oxford University Press, 2008, p. 35 *et seq.*

CAPÍTOL 4

L'EVOLUCIÓ DE LA PRÀCTICA DE LA “RESPONSABILITAT DE PROTEGIR” DES DE KOSOVO FINS A L'ACTUALITAT

Fins ara, s'ha mostrat el cas de Kosovo com a un precedent que va sentar un precedent respecte a les intervencions armades amb fins humanitaris. Tot i la il·legalitat que va cometre l'OTAN, ja s'ha vist que es va iniciar el posterior debat, sobretot a Nacions Unides, que en certa manera va veure mermat el seu prestigi amb l'acció de l'OTAN.

En aquest Capítol es veuran tres casos que han estat presents en l'actualitat informativa, es tracta de les intervencions a Líbia, Mali i Síria. Aquests tres casos s'analitzaran des de la perspectiva de la “responsabilitat de protegir” tot fent una comparativa amb el cas de Kosovo per, finalment, poder concloure si ha estat un precedent que hagi marcat o hagi contribuït a generar una costum internacional.

3.1 La intervenció armada a Líbia: seguint el procediment però sobrepassant l'objectiu

El context de la crisi de Líbia s'ha d'emmarcar dins del context del període conegut com la primavera àrab¹⁵⁷. La revolta s'inicià a Tunísia i es va escampar per molts països àrabs. Els governs d'aquets països van emprar la força contra els manifestants, és a dir, contra la seva pròpia població.

L'any 2001, Líbia estava governada des de feia 50 anys per Mouammar Al- Gadaffi, un coronel que va donar un cop d'estat el 1969 i des de llavors havia mantingut el país dins de molts conflictes internacionals degut al suport que aquest govern donava a grups radicals¹⁵⁸. Això va condemnar a Líbia a dures sancions que no van ser aixecades fins el 12 de setembre de 2003 mitjançant la Resolució 1506 (2003) del Consell de Seguretat¹⁵⁹.

¹⁵⁷ Un interessant relat sobre el cas de Líbia es pot trobar a ARTEAGA, F.; «La OTAN en Libia», *Real Instituto Elcano*, 2011, pp. 1-6.

¹⁵⁸ Cas de Lockerbie, una bomba va esclatar el 21 de Desembre de 1988 en el vol 103 de la companyia PAN AM provocant la mort de 270 persones quan l'avió sinistrat sobrevolava la població escocesa de Lockerbie. Es va acusar als dos ciutadans libis Abdelbasset Al Megrahi i Jasser Khalifa Fhimach

¹⁵⁹ Resolució 1506 del Consell de Seguretat de 12 de setembre de 2003 on es decideix a aixecar les mesures dels paràgraf 4, 5 i 6 de la resolució 784 de 1992 i les sancions dels paràgraf 3, 4, 5, 6 i 7 de la resolució 883 de 1993.

Els orígens de la revolta a Líbia no només foren motivats per la situació econòmica del país o les violacions dels Drets i llibertats del règim libi envers la seva població sinó per un desig d'ampliar el control i poder sobre el país per part de les tribus de l'Est del país, que fou precisament el bastió de les tropes rebels i el focus de la revolta.

Segons López-Jacoiste, a la crisi de Líbia es poden identificar dues fases diferenciades. La primera, va ser una fase de manifestacions i protestes que es produïren al febrer i que es poden qualificar de tensions internes fins que es varen produir les primeres accions armades. Moment en què ja es podia considerar com a conflicte armat no internacional¹⁶⁰. El 22 de febrer, la Lliga àrab va decidir suspendre els drets de Líbia a l'organització fins que no cessessin els atacs contra la població civil. L'endemà, el Consell de pau i seguretat de l'unió africana va condemnar públicament l'actuació del govern libi. El govern de Gadafi va fer cas omís a les mesures adoptades a la Resolució 1970 del Consell de Seguretat¹⁶¹ negant permetre l'entrada d'ajuda humanitària a ciutats assetjades com Misrata i Abdebiya.

El 26 de febrer de 2011, es va reunir el Consell de Seguretat i es va sotmetre a debat un projecte de resolució redactat per els Estats Units, França, el Regne Unit i Alemanya, que es va aprovar per unanimitat. El Consell de Seguretat, en virtut del capítol VII de la Carta va decidir adoptar un embargament d'armes a Líbia i es va prohibir a aquest país poder vendre armes. Alhora, a un seguit de persones vinculades al règim se'ls va prohibir viatjar a l'estranger. També es va adoptar una congelació dels actius financers que disposaven a l'estranger la família Gadafi i de personalitats vinculades al règim que estaven ordenant a les forces de seguretat cometre crims de lesa humanitat, com els ministres o alts membres de les forces armades. També cal destacar que la Resolució 1970 del Consell de Seguretat va establir que els fets ocorreguts a partir del 15 de febrer de 2011 passessin a ser investigats pel Fiscal de la Cort Penal Internacional. Aquestes mesures del Consell de Seguretat van donar els seus fruits ja que, el 28 de febrer, la UE va adoptar la Decisió 2011/137/PESC relativa a l'adopció de les mesures sobre la situació existent a Líbia. Es van vetar a 15 empreses líbies i prohibir l'entrada a 20 personalitats del règim, inclosos Gadafi i la seva família.

¹⁶⁰ LÓPEZ-JACOISTE, E.; «La guerra en Siria y las paradojas de la comunidad internacional», *Revista jurídica de la Universidad Complutense de Madrid*, 37, pp. 73-97, p. 76.

¹⁶¹ Resolució 1970 del Consell de Seguretat aprovada el 26 de febrer de 2011.

El 17 de març de 2011, el Consell de Seguretat va adoptar la Resolució 1973¹⁶². En el paràgraf 4 de la Resolució es va autoritzar als Estats membres a adoptar totes les mesures necessàries per a protegir a civils i zones habitades per civils sota l'amenaça d'atac a Líbia, però va excloure tota la possibilitat d'intervenció d'ocupació estrangera.

El Consell de Seguretat va vetar una possible intervenció armada terrestre però, com a contrapartida, va decidir establir una zona d'exclusió aèria sobre tot el territori libi¹⁶³.

La Resolució establia la possibilitat de fer servir l'espai aeri libi per a aeronaus que tinguessin fins humanitaris, evacuació de ciutadans estrangers (paràgraf 6) o bé, vols de l'operatiu militar internacional (paràgraf 7). Per tant, només estava permès l'ús de la força aèria o naval, supeditada a fer complir la prohibició de vols i facilitar l'ajuda humanitària.

Interessant es l'aportació que fa Fernández Ruíz Gálvez, que recorda que la resolució 1973 fou aprovada gràcies a l'abstenció de dos membres amb dret de vet del Consell de Seguretat (Rússia i la Xina) i ho connecta amb la proposta que fa l'informe del ICISS quan en afers en que estaven en joc els drets humans de les persones, els membres amb dret de veto s'abstinguessin¹⁶⁴.

La Resolució 1973 cercava arribar a una solució pacífica i, sobretot, garantir la sobirania i la integritat territorial de Líbia. Malauradament, l'actitud adoptada per el dirigent Libi, va demostrar que estava disposat a esclafar la revolta amb l'ús de les armes i va fer inviable una solució pacífica al conflicte¹⁶⁵. Certament, al dia següent de l'aprovació de la Resolució 1973, el govern de Gadafi va anunciar un alto al foc complint així amb la Resolució que exigia que “s'establís de immediatament una cessació del foc i es posi fi a la violència i a tots els atacs i abusos contra civils”¹⁶⁶.

No obstant, el 19 de març, França va iniciar els atacs aeris contra Líbia i l'OTAN va iniciar les maniobres navals a les seves costes, ja que creien que el règim de Gadafi no

¹⁶² Resolució 1973 del Consell de Seguretat aprovada el 17 de març de 2011.

¹⁶³ *Ibid* par 6.

¹⁶⁴ FERNANDEZ RUIZ- GALVEZ, E.; Intervención en Libia i la responsabilidad de proteger a debate. p. 28.

¹⁶⁵ http://internacional.elpais.com/internacional/2011/02/22/actualidad/1298329223_850215.html [vist el 17/04/2016].

¹⁶⁶ *Ibid* par 1.

havia respectat l'alto al foc, la cerca d'una solució pacífica al conflicte, la prohibició de respectar la zona d'exclusió aèria i la protecció de civils. El 24 de març, l'OTAN va decidir assumir el comandament de la zona d'exclusió aèria. En opinió de Bermejo, l'OTAN no va dirigir els atacs per protegir a la població civil sinó que va prendre partit per les forces rebels i va bombardejar els objectius militars que suposaven un avantatge militar per les tropes governamentals lleials a Gadafi¹⁶⁷. El mateix autor indica que la Resolució implicava que s'havia de protegir “als civils i les zones poblades per civils que estiguessin sota l'amenaça d'un atac”, per tant, no es va respectar¹⁶⁸. Sobre aquest punt Jacoiste Díez, ens planteja dubtes sobre la intervenció de l'OTAN a Líbia, ja que va protegir a civils armats, prioritant el seu suport a una de les parts del conflicte que havia comés també crims de lesa humanitat. Si l'OTAN va prendre partit per un dels bàndols però es va legitimar amb la doctrina de la “responsabilitat de protegir”, llavors el va aconseguir va ser deslegitimar la doctrina perquè es va “protegir” a uns civils deixant de banda a uns altres¹⁶⁹.

El Consell de Seguretat, actuant conforme a la Carta, va resoldre en favor dels Drets Humans, malauradament no va condemnar les operacions i l'OTAN, liderada per dos països amb interessos estratègics sobre la zona: França i el Regne Unit. Respecte a la reconstrucció, la Resolució 2009 del Consell de Seguretat va crear la Missió de Suport de les Nacions Unides a Líbia (UNMIL, en les seves sigles en anglès) amb l'objectiu de donar suport a les autoritats de Líbia i garantir la seva reconstrucció.

Quines conclusions podem extreure de la intervenció del cas de Líbia? En primer lloc, si ho comparem amb Kosovo podem comprovar que en els dos casos s'ha acabat actuant i paradoxalment de la mateixa manera és a dir, amb els bombardejos aeris. La similitud que guarda Líbia amb Kosovo es que els Estats que van decidir intervenir van prendre partit per un dels dos bàndols en conflicte mirant de derrocar al règim que duia a terme els actes de crims de lesa humanitat. La gran diferència respecte a Kosovo es que a Líbia el Consell de Seguretat va emetre una resolució on autoritzava l'ús de la força, per tant l'ús de la força a Líbia va respectar l'enfocament que Nacions Unides defensa de la

¹⁶⁷ BERMEJO GARCÍA, R.; «La protección de la población civil en Líbia como coartada para derrocar un gobierno: un mal inicio para la responsabilidad de proteger», *Anuario español de derecho Internacional*, 27, 2011, pp.7 a 53, p. 35 *et seq.*

¹⁶⁸ *Ibid.*, p. 49.

¹⁶⁹ *Vid* JACOÍSTE- DIAZ,; «La guerra en Siria y las paradojas...» *op. cit.*, p. 41.

“responsabilitat de protegir” seguint els procediments legals establerts. Val a dir però que a Líbia el fet que es prengué partit per una part en conflicte va fer aixecar forces recels. En especial, perquè s’aprofités l'autorització del Consell de Seguretat per dur a terme una guerra oberta contra un règim, en lloc de complir estrictament amb el mandat de la Resolució 1973: la protecció de la població en perill i no l'atac directe a forces gadafistes.

3.2. La intervenció a Mali: l’acció sense un Consell de Seguretat paralitzat

Al gener del 2012, com a conseqüència del conflicte de Líbia, es va produir un alçament separatista al nord de Mali promogut per el poble nòmada Tuareg i el suport de grups gihadistes radicals. El país va entrar en una espiral de violència i, al març del 2012, l'exèrcit de Mali va dur a terme amb èxit un cop d'Estat. Amb el buit de poder produït, el 6 de març, els tuareg i els islamistes van proclamar la independència d’Azawad, un territori format pel nord de Mali.

El 12 d'octubre de 2012, el Consell de Seguretat va dictar la Resolució 2071¹⁷⁰. Des del punt de vista de la teoria de la “responsabilitat de protegir”, aquesta Resolució instava a l’Estat de Mali a protegir a la seva població senyalant que “incombe a les autoritats de Mali la responsabilitat principal de vetllar per la seguretat i la unitat del seu territori i de protegir als seus civils respectant el Dret Internacional humanitari, l'Estat de Dret i els Drets Humans”¹⁷¹.

El Consell de Seguretat, va fer un clar avís a les dues parts en conflicte, ja que va instar a les forces armades del país a no intercedir en els afers del govern de transició. Alhora, es va convidar als tuareg rebels a tallar qualsevol vincle amb Al-Qaida. A més a més, va instar a les autoritats de transició, als grups rebels, així com, als legítims representants de la població del Nord de Mali a iniciar un diàleg que portés cap a la pau¹⁷².

Ara bé, el Consell de Seguretat també va autoritzar de forma genèrica als Estats veïns de Mali i organitzacions internacionals a poder planificar un ús de la força contra els

¹⁷⁰ Resolució 2071 del Consell de Seguretat de 12 de octubre de 2012

¹⁷¹ *Ibid*, para. 5.

¹⁷² *Ibid.*, para. 4.

gihadistes¹⁷³. Pel lèxic emprat a la Resolució, sembla que el Consell de Seguretat ja havia pres partit per un bàndol i que volia forçar la retirada de l'altre. Cal recordar que instava als rebels a negociar¹⁷⁴ i amenaçava amb sancions si aquests seguien fidels als grups giradisses¹⁷⁵. A més, instava a les organitzacions internacionals, Unió Africana i a la Unió Europea, a que proporcionessin forces armades a Mali per poder restaurar el territori nacional i reduir l'amenaça d'Al-Qaida¹⁷⁶. Per tant, el que observem es que l'ONU estava disposada a autoritzar l'ús de la força armada per poder recuperar el territori seccionat de Mali i poder preservar-ne la integritat territorial.

El 20 de desembre de 2012, actuant sota el capítol VII de la Carta, el Consell de Seguretat va instar a organitzacions internacionals regionals, així com a Estats membre de l'ONU a que proporcionessin armes i entrenament militar a les forces armades de Mali. També va decidir autoritzar el desplegament d'una Missió Internacional de Suport a Mali, sota lideratge africà (AFISMA). El seu mandat era inicialment d'un any.

Les tasques d'aquesta missió militar foren les que sobre el terreny posarien en pràctica la reconstrucció de les forces armades de Mali i les que intervindrien al Nord del país per atacar a gihadistes. L'AFISMA dedicaria gran part dels seus esforços a prestar suport a les autoritats de Mali per crear un entorn segur que permetés la prestació d'assistència humanitària dirigida per civils, per poder garantir el retorn dels refugiats i desplaçats que va crear el conflicte. Però el Consell de Seguretat també va recordar que la missió militar estava allà per dur a terme la missió de garantir la “responsabilitat de protegir” a la població civil.

En aquest cas, com defensa Díez Alcaide¹⁷⁷, França, tot i donar suport al govern de Mali, no va mostrar una clara intenció de liderar un dispositiu militar internacional sinó que defensava que la missió devia d'estar liderada per l'ONU i ser eminentment africana. No obstant, França va decidir iniciar una campanya de bombardejos aeris l'11 de gener de 2013. D'altra banda, el 18 de febrer de 2013, la Unió Europea va acordar

¹⁷³ *Ibid.*, para. 7.

¹⁷⁴ *Ibid.*, para. 4.

¹⁷⁵ *Ibid.*, para. 3.

¹⁷⁶ *Ibid.*, para. 9.

¹⁷⁷ DÍEZ ALCAIDE, J.; «Mali: decisiva i contundent reacció militar de França para frenar el avance yihadista», *Instituto Español de Estudios Estratégicos*. p. 6 *et seq.*

llençar una missió EUTM Mali que tenia com a objectiu assessorar a l'Estat Major de l'exèrcit malià.

Sobre el terreny, el Consell de Seguretat va emetre la Resolució 2100¹⁷⁸ sota l'empara del capítol VII de la Carta i va autoritzar el desplegament d'una missió internacional (MINUSMA, per les seves sigles en anglès). Aquesta Resolució va buscar una solució política al conflicte instant a les autoritats de Mali a celebrar unes eleccions per restaurar la democràcia. I de nou, instava a les parts a buscar el diàleg i reconciliar-se, així com, a la part rebel dels tuareg a desvincular-se dels grups gihadistes.

El mandat de la resolució era d'un any i anava destinada a consolidar el procés polític per a reconstruir el país, però el Consell de Seguretat, autoritzava a les tropes franceses a que intervinguessin i a donar suport a les tropes que formaven part de MINUSMA quan aquestes estiguessin sota l'amenaça imminent¹⁷⁹.

En aquest conflicte ha sigut força interessant l'actuació del Consell de Seguretat ja que a Mali es va crear una situació de conflicte arran el cop d'Estat militar i de la separació del territori del nord en mans de rebels tuareg i forces terroristes islàmiques. En aquest cas, es comprova com el Consell de Seguretat va buscar una solució pacífica, centrant el pes de les operacions militars contra les forces islamistes i invocant la “responsabilitat de protegir” a la seva població al govern de Mali, i en especial, a la junta militar que va governar el país. En aquest cas, hi va haver una clara intervenció sense que el Consell de Seguretat es mostrés paralytitzat i sense que afloressin discrepàncies.

Quines han sigut les causes de la ràpida i eficaç intervenció de la Comunitat Internacional sobre Mali? En primer lloc, el nord del país va caure en mans de milícies gihadistes on aquestes van implementar el seu règim de terror. I en segon lloc, cal dir que no existia cap informe on es mostrés que Mali estava cometent crims de lesa humanitat contra la seva pròpia població.

3.3 El cas de Síria: un conflicte de difícil solució

La guerra civil a Síria es va iniciar a l'any 2011 i actualment encara segueix activa. Tal com mostra Saenz de Santamaría, si examinem l'actuació del Consell de Seguretat a

¹⁷⁸ Resolució 2100 del Consell de Seguretat, aprovada el 25 d'abril de 2013.

¹⁷⁹ *Ibid.*, para. 18.

Síria, comparada amb Líbia, es contraposa amb una inusual passivitat¹⁸⁰. Com senyala Gutiérrez Espada, durant els primers mesos del conflicte, l'ONU va mostrar una especial preocupació per el conflicte i va decidir enviar una missió per poder investigar les violacions contra els Drets Humans que s'estiguessin produint. La resposta i la contundència amb la que la comunitat internacional va reaccionar va ser limitada i tots els intents de cercar una solució que impliqués l'ús de la força varen ser vetats, els culpables: Rússia i la Xina¹⁸¹.

Com s'ha mostrat al segon capítol d'aques treball, la “responsabilitat de protegir” és un concepte acceptat obertament per la comunitat internacional des del 2005. Per aquest motiu en el cas de Síria, el Secretari General de les Nacions Unides, Ban Ki Moon va considerar que era lamentable el fet que no s'hagués intervingut¹⁸². Posteriorment, el Consell de Seguretat va autoritzar el desplegament de la missió de supervisió de Nacions Unides a Síria (UNSMIS)¹⁸³ però amb un mandat, en paraules de Gutiérrez Espada, “dèbil”. Aquesta missió es va haver de retirar el 2012 per la falta d'opcions reals de trobar un acord de pau entre les parts.

El Consell de Seguretat va tornar a dictar la Resolució 2118 (2013)¹⁸⁴, en virtut del capítol VII de la Carta, com a conseqüència de l'atac armat amb gas sarín a un suburbi de Damasc. L'objectiu era la destrucció de les armes químiques que disposés el règim de Damasc. La Resolució determinava que l'acció violava el Dret Internacional i va establir per al règim que Síria “no podrà fer servir, desenvolupar, produïa, adquirir, emmagatzemar, retenir o transferir, directa o indirectament, armes químiques a altres Estats o actors no estatals”. Si aquesta resolució s'incomplís, el Consell de Seguretat estava disposat a imposar mesures sota el capítol VII de la Carta de l'ONU. Però, com diu López Jacoiste¹⁸⁵, aquestes futures mesures no quedaven detallades a la Resolució, i per tant, havien de ser objecte de negociacions i susceptibles del vet rus i xinès.

¹⁸⁰ SAENZ DE SANTAMARIA, P.; «Las naciones unidas ante el conflicto de Síria», *Instituto Español de Estudios Estratégicos*, Madrid, 2012, p. 2.

¹⁸¹ GUTIERREZ ESPADA, C.; «El conflicto en Siria...», *op. cit.*, p. 9.

¹⁸² Informe A/66/874- S/120/21578, del Secretari General de les Nacions Unides, de 25 de juliol (paràgraf 59 i 61).

¹⁸³ Resolució 2043 del Consell de Seguretat de 21 d'abril de 2012

¹⁸⁴ Resolució 2118 del Consell de Seguretat de 27 de setembre de 2013.

¹⁸⁵ López-Jacoiste, E.; «La guerra en Siria...», *op. cit.*, p. 84.

No obstant, les Nacions Unides han fet un gran paper alhora de buscar alternatives als mecanismes del Consell de Seguretat i, per tant, que no impliquessin l'ús de la força armada. Alhora, la Unió Europea i la Lliga àrab han mostrat iniciatives per fer buscar la pau i cessar la violència. Certament, en el conflicte siri cal destacar el gran protagonisme que ha adoptat la Lliga àrab. En efecte, al febrer de 2012, es va arribar al consens entre l'ONU i la Lliga àrab per nomenar a Kofi Annan com a enviat especial conjunt per a Síria. Kofi Annan va acordar amb el govern de Al-Assad un pla de sis punts¹⁸⁶. Malgrat tot, aquest acord mai es va respectar.

Com destaca Jacoiste Díaz, en el cas siri, l'ONU, la Lliga àrab, l'Assemblea General o l'Alta comissionada per als Drets Humans no han adoptat una actitud passiva, sinó més aviat han estat actuant d'acord amb les seves competències. Un altre gran impediment és que ni el Consell de Drets Humans, ni l'Alta comissionada per als Drets Humans disposen de competència per remetre assumptes al Fiscal de la Cort Penal Internacional perquè Síria no ha ratificat l'Estatut de la Cort Penal Internacional. En aquest context, l'única opció possible seria que el Consell de Seguretat activés l'article 13 b) de l'Estatut de Roma, en virtut del capítol VII de la Carta. D'aquesta manera la Cort tindria competència per a jutjar els crims que preveu l'article 5 de l'Estatut, que són: els crims de genocidi, els crims de lesa humanitat, els crims de guerra i els crims d'agressió.

Pel que fa a la Unió Europea, cal destacar que ha adoptat mesures de sancions econòmiques contra Síria, entre elles la suspensió parcial de l'Acord de cooperació econòmica entre la UE i Síria¹⁸⁷.

Per Sáenz de Santamaria, Síria a suposat un fracàs de la “responsabilitat de protegir” perquè és una doctrina que no disposa d'una projecció pràctica objectiva, en paraules de l'autora, “o s'invoca per justificar actuacions interessades, o no s'actua”¹⁸⁸. Realment considero que aquesta afirmació és força correcta. Malauradament, en el cas de Síria hem vist que el Consell de Seguretat s'ha vist bloquejat com el cas de Kosovo. Mentre

¹⁸⁶ Aquest pla consisteix en adoptar un procés polític que culmini amb el fi de la violència de totes les parts i sota la supervisió de les nacions unides, l'accés de l'ajuda humanitària, l'excerceració dels presos polítics, el lliure accés a la premsa, l'acceptació de les manifestacions pacífiques i la llibertat d'associació.

¹⁸⁷ En efecte, *vid.* Decisió del Consell, de 2 de setembre de 2011, per la que es suspèn parcialment l'aplicació del Acord de Cooperació entre la Comunitat Econòmica Europea y la República àrab de Síria. *DOUE*, L, 228, de 31 de setembre de 2011, p. 29.

¹⁸⁸ SAENZ DE SANTAMARIA, P.; «Las Naciones Unidas...», *op. cit.*, p. 14.

es disposava d'una part que volia intervenir, una altre estava disposada a mantenir intacte el principi de no intervenció i cercar d'una solució pacífica al conflicte, però mentre hi hagin vides humanes en joc, no podem seguir dins d'un estat permanent de paràlització.

Una interessant reflexió comparativa sobre el que realment pot ser un dels motius per el que no s'ha intervingut a Síria és la que fa López Mijares. Ell ens posa de manifest que la situació de l'exèrcit siria va ser armat per l'URSS i, posteriorment per Rússia. Per tant, aquest exercit disposa d'armament militar actual i d'una estructura militar consolidada i eficaç. A diferència, per exemple, Líbia tenia un exèrcit mal equipat i fraccionat en divisions tribals, una característica de la societat Líbia i que alhora va permetre al general Gadafi afeblir el poder del seu exèrcit per poder mantenir-se al poder¹⁸⁹.

Quin ha estat el gran problema de Síria? Doncs que respecte a Kosovo la situació és la mateixa, el Consell de Seguretat es va mantenir en paràlisi degut al vet de dos actors com la Federació Russa i la Xina. En gran part, l'explicació d'aquest veto és degut als interessos militars que manté Rússia sobre el terreny. No obstant, a diferència de Kosovo, ha existit una intervenció armada de l'exèrcit de la federació russa però amb l'autorització del règim siri.

¹⁸⁹ LOPEZ MIJARES. A., «La respuesta internacional al conflicto en Siria: Notas preliminares», *Revista Epikeia derecho y política*, pp 1 a 12. , p. 1.

CONCLUSIONS

Un cop analitzats tots els paràmetres, a quines conclusions podem arribar? Doncs bé, creiem que queda patent que al llarg de d'història de l' humanitat s'han intentat dur a terme nombrosos actes i iniciatives que han intentat eradicar, endarrerir o evitar la guerra. Els motius són força evidents, aquesta comporta unes duríssimes conseqüències per a tots aquells que l'han viscut. Es per aquest motiu que l' "*iter*" de iniciatives i esforços diplomàtics plasmats en els textos jurídics analitzats en el capítol 1 han estat positius per a l' humanitat. De fet es pot observar com cada vegada més l'ús de la força armada es mostra com a quelcom despreciable, que es feia servir com a instrument o prerrogativa que disposaven els Estats a ser un acte prohibit. Ara bé, prohibit en tots els sentits? La resposta és no.

Quins casos podem trobar aquestes excepcions? Les excepcions són les que es contemplen a la Carta de les Nacions Unides , és a dir, la legítima defensa (art. 51 de la Carta), l'acció coercitiva de les Nacions Unides (art. 42) sota l'empara del capítol VII de la Carta i, finalment, el ja anacrònic article 107 que permetia l'acció armada contra els Estats enemics (Alemanya i Japó) si aquets s'aixecaven de nou en armes contra els aliats vencedors de la segona guerra mundial. Des de la creació de les Nacions Unides han estat diversos els conflictes que han esclatat o diverses les agressions armades, la gran majoria condemnades pels organismes internacionals. Ara bé, malgrat el dret sobirà a la guerra manca de sentit, i com hem vist en el capítol 1 és il·legals. No obstant, que passaria si un Estat decidís emprar les armes per una causa on es troben en perill la vida de persones?

No té gens de sentit eradicar la vida de les persones per motius de religió, raça, sexe, no obstant al llarg de l'història de l' humanitat. Kosovo va ser un exemple de que les pràctiques genocides no van eradicar-se amb la superació de l'holocaust jueu de la segona guerra mundial, sinó que tristament, es poder produir. Abans havien estat Sebrenica i Ruanda. I al 2016, és la població de Síria la que pateix els horrors.

En el cas de Kosovo, s'han mostrat els fets previs a la intervenció de l'OTAN en aquest territori. Si bé es cert que l'OTAN va justificar les seves accions amb arguments morals per poder protegir la violació dels Drets Humans , aquets arguments van servir per

saltar-se l'article 2.4 de la Carta de les Nacions Unides? Era doncs una nova excepció a l'ús de la força armada la defensa dels Drets Humans? La intervenció de Kosovo era l'inici de la posada en pràctica de la “responsabilitat de protegir”. Jo opino que no, primer, l'acció de l'OTAN, tot i servir a uns objectius molt nobles, va cometre una acció armada il·legal ja que, va emprar l'ús de la força armada sense disposar de l'autorització del Consell de Seguretat de les Nacions Unides. Sobretot perquè és aquest el qui disposa del monopoli per a autoritzar l'ús de la força armada qualsevol intervenció.

El motiu per el que es trobava paralytitzat, i que hem pogut constatar en el capítol 3, va ser degut al veto. Com algun sector doctrinal ha destacat que en aquets casos, i en motius de salvaguardar els Drets Humans, si no existeix un consens dins d'aquets organisme, es poden cercar altres alternatives legals existents com emprar la citada Resolució de l'Assemblea General, “Units per la Pau”, on aquest organismes pogués substituir al Consell de Seguretat i dotar de “legitimitat” a l'acció. Aquesta possible solució al veto resulta inapropiada perquè s'està tornant a obrir la porta a poder legitimar una acció per un òrgan que no disposa de la competència expressa.

Amb els fets que varen passar a Kosovo, segons la doctrina de la “responsabilitat de protegir” es podia considerar que l'acció de l'OTAN sense el vist i plau del Consell de Seguretat era legítima perquè es complien uns supòsits de violacions dels Drets Humans, en canvi, amb la introducció en el discurs de les Nacions Unides de la “responsabilitat de protegir” el que s'ha aconseguit és delimitar l'extensió d'una pràctica que podia legitimar pràcticament qualsevol intervenció armada, posant en perill el sistema de la Carta de Nacions Unides.

Respecte a la “responsabilitat de protegir”, Kosovo va suposar un nefast precedent ja que l'acció de voler dur a terme una acció protectora es va executar amb mètodes força temeraris i desproporcionats. Aquesta campanya militar va comportar que existissin nombrosos danys col·laterals i greus vulneracions del Dret Internacional Humanitari que els Tribunals Internacionals es van poder “escaquejar” de jutjar.

A posteriori del cas de Kosovo, s'han produït altres conflictes on s'ha plantejat la doctrina de la “responsabilitat de protegir” per poder buscar una solució o posar fi a les hostilitats. A priori es pot destacar que aquesta praxis s'ha consolidat a la Comunitat

Internacional. No obstant, opinem que no ja que en cada cas s'ha actuat de manera poc uniforme. Es considera que no existeix una *opinio iuris* uniforme degut dels nombrosos recels que desperta aquesta praxis respecte alguns punts com el respecte a la sobirania nacional i respecte als afers interns. Com a principi polític no es nega que no existeixi, creiem que és un fet i que s'està treballant de manera constant cap a una consolidació d'aquesta doctrina.

Sense cap mena de dubte, el cas de Líbia i de Mali es va adoptar de la manera que es tenia que haver adoptat a Kosovo si preteníem que fos legal, que era amb una autorització del Consell de Seguretat. No obstant, en el cas de Líbia creiem que fou un error que el Consell de Seguretat excloués " *l'ús d'una força d'ocupació estrangera de qualsevol classe en qualsevol part del territori libi*" autoritzant doncs la pràctica que utilitzar l'OTAN a Kosovo, que fou el bombardeig aeri. També cal destacar que en el cas de Líbia l'OTAN es va decidir emprar la seva força en benefici d'un bàndol (el rebel) quan el mandat de la resolució 1973 indicava que aquesta es podia emprar quan els civils es trobessin sota l'amenaça d'atac.

El cas de Mali fou diferent ja que aquest país no es trobava sota un règim polític genocida, no obstant, com a conseqüència de la guerra de Líbia, el país va entrar en una situació de desestabilització arran l'entrada massiva d'armes i el revifament del conflicte amb els tuaregs rebels. Si que es cert que la situació política del país es va anar deteriorant mica en mica i la violència es va apoderar del país. En aquest cas la debilitat de les institucions nacionals va fer que els rebels armats poguessin obtenir ràpides victòries militars sobre el terreny però en qualsevol cas tot fa pensar que la comunitat internacional va voler actuar ràpidament per evitar que Azawad es convertís en l'Afganistan de la dècada dels 90. No era còmode tenir prop d'Europa un Estat islamista radical on es poguessin entrenar combatents disposats atacar Europa.

A Mali es va actuar correctament ja que es va disposar d'un mandat del Consell de Seguretat que va autoritzar la força i alhora es va voler buscar una solució pacífica i *a posteriori* es va oferir un programa de reconstrucció al país que permetés a aquest tornar a la normalitat.

Respecte Síria podríem considerar que ha estat el cas que ha escenificat que la Responsabilitat de Protegir no és una pràctica consolidada. En aquest cas no s'ha actuat al marge del Consell de Seguretat, tot i que un dels problemes que planteja el cas siri es, sobre qui s'ha d'actuar? Tenint en compte que el règim consolidat ha vulnerat els Drets Humans, però després tenim que el país el controlen faccions islamistes, entre elles el temut Estat Islàmic o bé els Kurds. Tots els actors internacionals disposen d'interessos contraposats i s'ha prioritzat aquets interessos per damunt de les vides humanes. El cas Síria fa pensar buscar a alternatives dins de la legalitat de la Carta per poder buscar una solució al problema principal, que es salvaguardar la vida de civils innocents. Aquestes alternatives passen per poder donar solucions als refugiats i mediar en el conflicte entre les parts.

En resum, podem veure clarament com les tesis de la “responsabilitat de protegir” s'han anat consolidant però a la pràctica encara queda molt camí per considerar que aquesta és una costum i per tant una excepció al ús de la força armada previst en la Carta de les Nacions Unides.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Monografies, llibres i capítols de llibre

ABELLÁN HONRUBIA, V.; «*Uso de la fuerza armada, prohibición y excepciones*», a VVAA; *El Derecho Internacional en el mundo multipolar del siglo XXI: Obra homenaje al Profesor Luis Ignacio Sánchez Rodríguez*, Iprolex, 2013.

BELLAMY, A.; *Guerras justas, de cicerón a Irak*, fondo de cultura economica, Madrid, 2006.

BROWNLIE, I.; *International Law and the Use of Force by States*, Oxford University Press, 1963.

BOWETT, D.; *Self-Defense in International Law*, Manchester University Press, 1958.

CAMPIONE, R.; *El nomos de la guerra. Genealogía de la “guerra justa”*. Tirant lo Blanch, Valencia, 2000.

CASANOVA, O. i RODRIGO, A.; *Casos y textos de derecho internacional público*, 6 ed, Tecnos, Madrid, 2010.

CASANOVA, O i RODRIGO, A.; *Compendio de derecho internacional público*, 1a ed., Tecnos, Madrid, 2012.

DI LLELLIO, A (ed.); *The case for Kosovo*, Anthem Press, Londres, 2005

DIEZ BARRADO, C.; «*Algunas reflexiones sobre la responsabilidad de proteger*» a *El derecho internacional en el mundo multipolar del siglo XXI, obra homenaje al profesor Luis Ignacio Sanchez Rodriguez*, 1ª ed, Dykson, Madrid, 2003 , pp 599-644.

DÍEZ DE VELASCO, M.; *Instituciones de Derecho Internacional Público*, Tecnos, Madrid, 2013.

DUGARD, C.; «*The OAU and Colonialism: An Inquiry into the plea of self-determination and National Liberation*», *International and Comparative Law Quarterly*, 16, 1967, pp. 157 a 190

FERNÁNDEZ-FLORES y DE FUNES , J. L.,; *El Derecho de los conflictos armados*, 1a ed., Ministerio de defensa, Madrid, 2001.

GONZÁLEZ CAMPOS, J.; *Curso de derecho internacional público*, 4a ed., Thomson civitas, Pamplona.

GRAY, C.; *International Law and the Use of Force*, Oxford University Press, 3a ed., 2008.

GUTIERREZ ESPADA, C.; «Uso de la fuerza, intervencion humanitaria y libre determinación (La "guerra de Kosovo")» a BLANC ALTEMIR, A.; *La protección internacional de los derechos humanos a los cincuenta años de la declaración universal*, 1a ed, Tecnos, Madrid, 2001. pp 191-220.

HERNANDEZ HOLGADO, F.; *Historia de la OTAN, de la guerra fria al intervencionismo humanitario*, 1a ed, Catarata, Madrid, 2000.

HIGGINS, N.; *Regulating the Use of Force in War of National Liberation – The Need for a New Regime*, Martinus Nijhoff, Leiden.

JIMENEZ DE ARECHAGA, E.; *El Derecho Constitucional de las Naciones Unidas: comentario teórico-práctico de la Carta*, Escuela de Funcionarios Internacionales, 1958.

JIMENEZ GARCIA, F.; «Contra medidas colectivas, responsabilidad de proteger e inmunidades estatales: visiones caleidoscópicas del Derecho Internacional», a AAVV *El derecho internacional en el mundo multipolar del siglo XXI, obra homenaje al profesor Luis Ignacio Sanchez Rodriguez*, 1ª ed, Dykson, Madrid, 2003, pp 235-264.

MALONE, D.; *The UN Security Council: From the Cold War to the 21st Century*, Lynne Rienne, Boulder, 2004.

OPPENHEIM, L.; *Tratado de Derecho Internacional Público, tomo II- vol I controversias, guerra y neutralidad*, 7 ed, Bosch, Barcelona, 1966.

ORTEGA TEROL, J.; *La intervención de la OTAN en Yugoslavia*, 1a ed. Septem ediciones, 2001.

PASTOR RIDRUEJO, J.; *Curso de Derecho Internacional público y organizaciones internacionales*. 18 ed. Tecnos, Madrid, 2014.

PEREA UNCETA, J.; *La actuación de las Naciones Unidas en el conflicto de la antigua Yugoslavia*, 1a ed. Servicio de publicaciones de la Universidad Complutense, Madrid, 2000.

PORPETA CLERIGO, F.; *La paz de Westfalia y sus derivaciones*, Consejo Insular, Mallorca, 1973.

REMIRO BROTONS, A.; *Derecho internacional*, 1a ed, València, 2007.

RONZITTI, N.; «Use of force, Jus Cogens and State consent», a CASSESSE, A.; (Ed.), *The current Legal regulation of the Use of Force*, 1986, pp. 147-166.

STRASSER, Ed.; *Breve historia de la incompetencia militar*, 1a ed, ediciones B, Barcelona, 2009.

SHAW, M.; *International Law*, Cambridge University Press, 6a ed., 2008.

TAHIRI, E.; *The Rambouillet conference. Negotiating process & documents*. Peja, Dukagjili, 2001.

VOORHOEVE, J.; *From war to the Rule of law: Peacebuilding after violent conflicts*. Amsterdam, Amsterdam University Press, 2007.

REVISTES

AÑAÑOS MEZA, M.; « La responsabilidad de proteger en Naciones Unidas y la doctrina de la responsabilidad de proteger», *Universidad complutense de Madrid* , num 21, 2009, pp. 164 - 192.

AYOOB, M.; «Humanitarian Intervention and State Sovereignty», *International Journal of Human Rights*, 6, 1, 2002, pp. 81-102.

BERMEJO GARCÍA, R.; « Cuestiones actuales referentes al uso de la fuerza en el Derecho Internacional», *Anuario Español de Derecho Internacional*, n 15, 1999, pp. 3 - 70.

BERMEJO GARCIA, R.; «De Kosovo a Crimea: La revancha rusa», *Revista española de derecho internacional*, n 66, 2014 pp. 307 - 312.

BERMEJO GARCIA, R.; «La protección de la población civil en Libia como coartada para derrocar un gobierno: un mal inicio para la responsabilidad de proteger» *Anuario español de derecho internacional*, 27, 2011.

BERMEJO GARCIA, R.; «El conflicto de Kosovo a la luz del derecho internacional humanitario», *Boletín de Información (Ministerio de Defensa)*, 271, 2001.

BERMEJO GARCIA, R.; LÓPEZ- JACOISTE DIAZ, E.; «De la intervención por causas humanitarias a la responsabilidad de proteger. Fundamentos, similitudes y diferencias». *Cuadernos de estrategia*, 160, 2013, pp.18- 76.

CERVELL HORTAL, M.; «Las demanda de Yugoslavia ante el TIJ por el bombardeo de su territorio en la "guerra de Kosovo" (1999)», *Anuario de derecho internacional*, 15, 2000.

FARER, «Human Rights in Law's -Empire: the Jurisprudence War», *American Journal of International Law*, 85, 1, 1991, pp. 117-127.

FUENTES TORRIJO, X.; «La prohibición de la amenaza y del uso de la fuerza por el derecho internacional», *Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades*, 32, 2014.

GARCIA PEREZ, R.; «La responsabilidad de proteger: un nuevo papel para naciones unidas en la gestión de la seguridad internacional», 11, 2006.

GRAY, C.; «Use and Abuse of the International Court of Justice: Cases concerning the Use of Force after Nicaragua», *European Journal of International Law*, 15,5, 2003, pp.867–905.

GREEN, J.A.; « Questioning the Peremptory Status of the Prohibition of the Use of Force», *Michigan Journal of International Law*, 32, 2, 2011, pp. 215-257.

GUTIERREZ ESPADA, C.; «Uso de la fuerza, intervención humanitaria y libre determinación (La guerra de Kosovo)», *Anuario de derecho internacional*, 16, 2000, pp. 93 - 132.

LOPEZ- JACOISTE DIAZ, E.; «La responsabilidad de proteger: reflexiones sobre su fundamento y articulación» , *Anuario de derecho internacional*, 22, 2006, pp. 285 - 315.

PEREA UNCETA, J.; «Las cuestiones sobre Kosovo que no quiso responder el Tribunal de La Haya», *Anuario jurídico y económico escurialense*, 44, 2001 pp. 118 - 141.

PIEDRAHITA RAMIREZ, L.; «La soberanía como responsabilidad y los fundamentos del nuevo internacionalismo humanitario» *Estudios de filosofía*, 51, 2015, pp. 45 - 74.

RAMON, C.; «La OTAN, vicaria de la ONU: reflexiones sobre el sistema de seguridad colectiva, a la luz del "nuevo concepto estrategico" acordado en washington», *Anuario español de derecho internacional*, 1999, vol 15, pp. 363 - 384.

REISMAN, WM.; «Coercion and self-determination: construing Cahrter Article 2(4)», *American Journal of International Law*, 78, 3, 1984, pp. 642-645.

REMIRO BROTONS, A.; «Un nuevo orden contra el Derecho Internacional: el caso de Kosovo», *Revista Jurídica Universidad Autonoma de Madrid*, 4, 2001, pp. 89 - 104.

REMIRO BROTONS, A.; «El futuro de Kosovo a la luz del derecho Internacional», *centro superior de estudios de defensa nacional*, 2, 2006, pp. 16 a 37.

RIPOLL CARULLA, S.; «El Consejo de Seguridad y la defensa de los derechos humanos. Reflexiones a partir del conflicto de Kosovo», *Revista española de derecho internacional*, 1999, vol 51, pp. 59 a 87.

ROSCINI, M.; «Threats of Armed Force and Contemporary International Law», *Netherlands International Law Review*, 54, 2007, pp. 229-277.

SAENZ DE SANTAMARIA, P.; «Las naciones unidas ante el conflicto de Siria», *Instituto Español Estudios Estratégicos*, 2012 pp 1-15.

SANCHEZ PATRON, J.; «El derecho internacional ante los crímenes cometidos contra la población civil», *Anuario español de derecho internacional*, num 30, 2014.

SIMMA, O.; «NATO, the UN and the Use of force: legal aspects», *European Journal of International Law*, 10, 1999, pp. 1-22.

TESIS DOCTORALS

ESCRIBÀ CREMADES, B; *La responsabilidad de proteger en el marco de Naciones Unidas, deliberaciones y toma de decisiones del Consejo de Seguridad (2005-2012)*, Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2014. Disponible a [http://tdcat.cesca.es/bitstream/handle/10803/285430/BEC_TESIS.pdf?sequence=1] vist el 16/01/2016

USALL i SANTA, R; *Kosova, gènesi i evolució del moviment nacional albanès, de l'autonomia iugoslava a l'estat kosovar independent*, Tesi doctoral, Universitat de Lleida, 2010. Disponible a [<http://www.tesisenred.net/handle/10803/8223>] vist el 16/01/2016

INFORMES

ESPÓSITO, C.; *Uso de la fuerza y responsabilidad de proteger. El debate sobre la reforma de la ONU*, Fundación para las relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior (FRIDE), 2005

CIISE, *La “Responsabilidad de proteger”*, desembre de 2001. Disponible a <http://www.iciss.ca/pdf/Spanish-report.pdf>.

Secretari General de Nacions Unides, *Nosotros los pueblos: la función de las Naciones Unidas en el siglo XXI*. Informe del Secretari General de Nacions Unides, de 27 de març de 2000.

“Un mundo más seguro: la responsabilidad que compartimos”, Document de les Nacions Unides A/59/565, de 2 de desembre de 2004

Operaciones de mantenimiento de la paz, Document de Nacions Unides, de 1 de Maig de 1994.

BIBLIOGRAFIA DOCUMENTAL

RESSOLUCIONS

ASSAMBLEA GENERAL

Resolució 2625 (XXV) de l'Assemblea General de Nacions Unides, de 24 d'octubre de 1970. Que conté la Declaració relativa als Principis de Dret Internacional referents a les relacions d'amistat i a la cooperació entre els Estats de conformitat amb la Carta de les Nacions Unides.

Resolució 3314 (XXIX) de l'Assemblea General de Nacions Unides, de 14 de desembre de 1974. Sobre la definició d'agressió

Resolució 4222 (IX) de l'Assemblea General de Nacions Unides, de 18 de novembre de 1987. Declaració sobre el millorament de l'eficàcia del principi de l'abstenció de l'amenaça o de l'utilització de la força en relacions internacionals.

Resolució 36/27 de l'Assamblea General de Nacions Unides de 13 de Novembre de 1981. Agresió armada israelí contra les instal·lacions nuclears iraquís i les seves greus conseqüències per el sistema internacional establert respecte a la utilització de l'energia nuclear amb fins pacífics, la no proliferació de les armes nuclears i la pau i la seguretat internacional.

Declaración sobre el Derecho y el Deber de los individuos, los grupos y las instituciones de promover y proteger los derechos humanos y las libertades fundamentales universalmente reconocidos. Resolució 53/144 de l'Assemblea General de les Nacions Unides, de 8 de març de 1999.

CONSELL DE SEGURETAT

Resolució 303 del Consell de Seguretat, de 6 de desembre de 1971

Resolució 777 (1999), del Consell de Seguretat, del 19 de setembre de 1992

Resolució 1199 (1998), del Consell de Seguretat, de 23 de setembre de 1998.

Resolució 1203 (1998), del Consell de Seguretat, del 24 de octubre de 1998

Resolució 1207 (1998), del Consell de Seguretat, del 17 de novembre de 1998

Resolució 2071 (2012), Aprobada pel Consell de Seguretat , celebrada el 12 de octubre de 2012.

SENTÈNCIES

Tribunal Internacional de Justícia

Tribunal Internacional de Justícia, Assumpte sobre les activitats militars i paramilitars en Nicaragua i en contra de Nicaragua (Nicaragua v. EUA) *Rep.* (1986)

Assumpte Cameroon v. Nigèria, *Rep.* (2002)

Assumpte sobre les Plataformes Petrolíferes d'Iran, *Rep.* (2003)

Tribunal Internacional de Justícia, Assumpte sobre les activitats armades al territori del Congo (Congo v. Uganda), *Rep.* (2005)

Tribunal Internacional de Justícia, Opinió Consultiva sobre les reserves a la Convenció del Genocidi. *Rep.* 1951

Tribunal Permanent de Justícia Internacional

Assumpte Tribunal Permanent de Justícia Internacional, Assumpte sobre els fosfats del Marroc, 1938.

DOCUMENTS PERIODÍSTICS I AUDIOVISUALS

FERNANDEZ BUEY, F.,; ¿Qué decían los acuerdos de Rambouillet?, El País, publicat el 8 de Maig de 1999, disponible a http://elpais.com/diario/1999/05/08/opinion/926114403_850215.html (consultat el 22/04/2016).

LITTLE, A.; *La guerra de Kosovo* [en línia] Canal Història, 2000, [visualitzat el 03.04.2016], disponible a <https://www.youtube.com/watch?v=bEJx3kQBt1s>.

